Ami a középkori veszprémi székesegyház oltárairól tudható – titulusaik, oltárigazgatóik és elhelyezkedésük[1]

A ma álló veszprémi Szent Mihály-székesegyház jelenlegi formájában alig egy évszázados. Külalakját 1907 és 1910 között nyerte, amikor Hornig Károly püspök (1888–1917) a korábbi barokk építményt a korszak középkori ideálképének megfelelően átépíttette. A visszabontott épületről szerencsés módon megmaradt az Ádám Iván veszprémi kanonok által vezetett építési naplószerű leírás, illetve fényképsorozat, amely nemcsak az addigi állapotokat, hanem a bontás és építkezés egyes fázisait is megörökítette. Megfigyeléseit a reprezentatív célból összeállított fényképalbumok mellett egy monográfiának tekinthető könyvben foglalta össze: azóta tudott, hogy a barokk kori és az átépítés során is megőrzött felmenő falak révén a mai bazilika is jelentős középkori falrészleteket foglal magában.[2]

A középkori veszprémi székesegyház belső elrendezése azonban értelemszerűen nem ismert. Művészettörténeti analógiák, illetve régészeti leletek révén történtek próbálkozások az enteriőr rekonstruálására, illetve régóta köztudott, hogy fennmaradt a 15. század első harmadából egy székesegyházi leltár, továbbá ugyanezen század második feléből egy könyvjegyzék, illetve a 16. század közepéről egy, a bazilikában található oltárokat számba vevő javadalomjegyzék.[3] A barokk előtti templombelső felszerelé-

---

[1] Ezúton köszönöm Simon Anna és Fülöp András észrevételeit a templombelső művészettörténeti vonatkozásaival, illetve Lakatos Bálint lektori megjegyzéseit a szöveg szerkezetével kapcsolatban.

[2] A fényképalbum közlése, illetve az alapvető építéstörténet a korábbi szakirodalom felsorolásával: Centenáriumi album a veszprémi székesegyház átépítésének százéves évfordulójára. Szerk.: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László, bev.: Fülöp András – Simon Anna. Veszprém, 2010. (továbbiakban: Centenáriumi album, 2010.); ill.: Fülöp András – Simon Anna: Az 1907–1910. évi átépítés során megismert középkori veszprémi székesegyház. In: Aedes jubilat. Tanulmányok a veszprémi székesegyház 1910. évi újraszentelésének tiszteletére. Szerk.: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Veszprém, 2011. (A veszprémi egyházmegye múltjából, 23.) 39–62. p. (továbbiakban: FÜLÖP–SIMON, 2011.); ÁDÁM IVÁN: A veszprémi székesegyház. Lenyomat a „Veszprémi Hírlap" 1907–1912. évi közleményeiből. Veszprém, 1912. (továbbiakban: ÁDÁM, 1912.)

[3] FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A veszprémi káptalan kincseinek összeírása, 1429–1437. In: *Történelmi Tár*, 1886. 553–576. p.; *Történelmi Tár,* 1887. 173–192. p. (továbbiakban: FEJÉRPATAKY, 1886–1887.) A leltár keletkezését korábban 1429 és 1437 közöttre tették, amit 1435-re pontosított: SOLYMOSI LÁSZLÓ: Könyvhasználat a középkor végén. (Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban.) In: Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. Szerk.: Szelestei N. László. Bp., 1989. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, új sorozat, 3.) 77–119. p. (továbbiakban: SOLYMOSI, 1989.) 79. p. (A szövegben ezt követően a hivatkozás nélkül szereplő 1435-ös évszám ezt az összeírást takarja.) A 15. század végi könyvleltár teljes szövegű kiadásban nem, de feldolgozásban elérhető az előbb idézett Solymosi-munkában. Ennek újabb kiadása: SOLYMOSI LÁSZLÓ: Könyvhasználat a középkor végén. Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban. In: Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori tör-

séről tárgyi emlék szinte alig maradt, ezek egy része is elkallódott, ezért tarthat érdeklődésre számot az írott források alább olvasható összegyűjtése.[4]

A székesegyház építéstörténete a következő főbb építési fázisokban vázolható. A veszprémi várhegy legrégibb, biztosan azonosítható egyházi épülete a bazilika északi oldalán található, 1957-ben régészetileg is fellelt Szent György-kápolna volt.[5] Építése 972 és 996 közé tehető. A püspökség alapítása 996 és 1009 között történt, és ezt követően épült fel – esetleges előzmények után – a maradványaiban ma ismert székesegyház, amelyet – az egyházmegye létrehozásával szemben – biztosan Gizella királyné, Szent István király felesége látott el egyházi felszerelésekkel. Művészettörténeti analógiák alapján az építkezés megkezdése az uralkodópár életének utolsó szakaszára tehető (I. építési fázis). Még a román korban a székesegyház oldalfalait érintő átalakításokra – mellékterek elbontása, homlokzati nyílások kialakítása – került sor (II. fázis). A 13. század első felében adatolható egy veszprémi kőfaragóműhely működése, amely a püspökség megbízásából dolgozott. Tevékenységéhez köthető a templomhoz közvetlenül csatlakozó Szent György-kápolna újjáépítése és kisebb átalakítások a székesegyház északi oldalán, illetve távolabb a ma Gizella-kápolnaként ismert egykori palotakápolna építése (III. fázis). A székesegyház írott forrásokból ismert, 1276-os pusztítását követő újjáépítés részletei egyelőre biztosan nem azonosíthatók, a nyugati toronypár északi tagjához csatlakozó (Szentlélek-) kápolna felépítését Tóth Sándor a pusztulást követő évtizedekre, közelebbről nem megnevezett időszakra helyezte (IV. fázis). A templom legnagyobb mértékű középkori átalakítása a 14. század végén történt. 1381-ben az épület tűzvész áldozata lett, amelyet követően nagyarányú, gótikus stílusú átépítés vette kezdetét, amely szinte teljesen átrendezte a székesegyház keleti szentélyrészét és altemplomát, hozzáépítve a jelenlegi sekrestyék előzményét is. A felszentelésre 1400-ban került sor (V. fázis). A belső

---

ténetéről. Szerk.: Erdő Péter. Bp., 2002. (Bibliotheca Instituti postgradualis iuris canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 3.) 13–68. p. Az 1556. évi javadalomjegyzék kiadása: A veszprémi káptalan számadáskönyve. Közzéteszik: Kredics László – Madarász Lajos – Solymosi László. Veszprém, 1997. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai, 13.) (továbbiakban: Szk) 326–328. p.

4 ÁDÁM, 1912. I. 53–130. p.; MIKÓ ÁRPÁD: A reneszánsz művészet emlékei Veszprémben. In: Kilián László – Rainer Pál: Veszprém reneszánsza. Veszprém, 2008. 79–86. p.; UŐ: Bornemissza (Abstemius) Pál végrendelete 1577-ből. Adatok a nyitrai, az óbudai, a veszprémi és a gyulafehérvári egyház középkori kincseinek sorsához. In: *Művészettörténeti Értesítő,* 1996. 203–221. p.; TÓTH SÁNDOR: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 1. Veszprém, 1963. 115–141. p. (továbbiakban: TÓTH, 1963.); UŐ: XIII. századi építőműhely Veszprémben. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 6. Veszprém, 1967. 163–182. p.; UŐ: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai II. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 19–20. Veszprém, 1993–1994. 327–346. p. (továbbiakban: TÓTH, 1993–1994.)

5 H. GYÜRKY, KATALIN: Die St. Georg-kapelle in der Burg Veszprém. In: *Acta Archeologica,* 1963. 341–408. p.; ill. GUTHEIL JENŐ – H. GYÜRKY KATALIN – ERDEI FERENC – KOPPÁNY TIBOR: A veszprémi Szent György egyház konzerválása. In: *Műemlékvédelem,* 1960. 136–143. p.

átalakítások hosszan elhúzódtak, s csak Vetési Albert püspök (1458–1486)[6] korában értek véget, aki a Szent György-kápolnát is megújította (VI. fázis). A várost és a várat 1552-ben elfoglalták az oszmánok, és 1566-ig megszállva tartották. E másfél évtizedes időszakban, 1557-ben ismét leégett a templom, s az ostromok, illetve az 1530-as évektől zajló polgárháborús események során is már ekkor megrongálódhattak a várbeli épületek, így a Szent György-kápolna is. A veszprémi vár a továbbiakban még három ízben került oszmán kézre – ez a tény, illetve a protestáns várbeli katonaság jelenléte, valamint a káptalan működésének szünetelése és egyúttal a püspök Sümegre történő székhely-áthelyezése a várbeli épületek nagyarányú pusztulását eredményezte. Amikor Sennyei István püspök 1630-ban visszaállította a középkori harminchat tagú székeskáptalan szomorú mementójaként egyelőre 5 fővel működő kanonoki testületet, az egykori bazilika altemplomában alakítottak ki misézésre alkalmas helyet, hogy a város egyetlen plébániájaként a csekély számú katolikus hívő pasztorációját végezze. A romos székesegyházban kisebb javítások történtek, teljes körű újjáépítésére még egy évszázadot várni kellett: Esterházy Imre püspöksége idején, 1723-ban került sor a barokk formában rendbe hozott székesegyház felszentelésére (VII. fázis). A székesegyház és kápolnáinak középkori berendezéséből néhány kőfaragvány maradt fenn, oltárok, táblaképeik, szobrászati díszítéseik töredékeikben sem ismertek.

A középkori székesegyház oltárairól több összegzés készült az eddigiekben. Ezek alapjául a már említett 1435-ös leltár- és az 1556-os javadalomjegyzékek szolgáltak: előbbi 1887-ben, utóbbi egy évszázaddal később, 1997-ben jelent meg kiadásban. Az oltárokat feldolgozó munkák esetében azonban különböző számokat olvashatunk.[7] Figyelembe véve, hogy a „magyar középkor" intervallum önmaga félezer évet ölel fel, s mivel a veszprémi székesegyház esetében is a felsorolt hét – a Hornig-féle újjáépítést számítva nyolc – fő fázisból hat erre az időszakra esik, az oltárok száma az épület átalakításával párhuzamosan folyamatosan változhatott. A mozgás lehetett pozitív vagy negatív előjelű: ismert új oltár alapítása, új kápolna és egyúttal értelemszerűen új oltár létrehozása, oltárok összevonása és esetleg áthelyezése. (Az oltárok számának változása egyúttal az alábbi sorszámozást is problémássá teszi. A követezőkben egy „abszolút értéket" kívánunk csupán meghatározni, és felhívjuk a figyelmet arra, hogy nem minden felsorolt oltár létezett egyszerre, egy kiválasztott időpillanatban.)

---

6 A szövegben említett püspökök adatai további hivatkozások híján a következő munkákból származnak: ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája, 1301–1457. I. Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) (továbbiakban: ENGEL, 1996.) 78. p.; ill.: C. TÓTH NORBERT – HORVÁTH RICHÁRD – NEUMANN TIBOR – PÁLOSFALVI TAMÁS: Magyarország világi archontológiája, 1458–1526. I. Főpapok és bárók. Bp., 2016. (Magyar történelmi emlékek. Adattárak.)

7 BÉKEFI REMIG: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. Bp., 1907. (A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei III.) 19–27. p. (továbbiakban: BÉKEFI, 1907.); MEZŐ ANDRÁS: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Bp., 2003. (METEM könyvek, 40.) (továbbiakban: MEZŐ, 2003.); BALASSA LÁSZLÓ – BARANYA PÉTER: Veszprémi székesegyház. In: Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk.: Diós László. XV. Bp., 2010. 138–142. p. (továbbiakban: BALASSA–BARANYA, 2010.)

Jelen dolgozat tehát az eddigi információkat kívánja egy helyen összefoglalni, illetve ezekhez kíván újabb adalékokat szolgáltatni. A létrejött szöveg célja hármas: az összes, oltárokra vonatkozó adat összegyűjtése, az oltárigazgatók személyének lehetőség szerint teljes körű meghatározása, illetve az oltárok templomon belüli elhelyezkedéséhez az írott források alapján újabb támpontok nyújtása. Ehhez nagy segítséget jelent, hogy Veszprém városa vonatkozásában a középkori okleveles forrásanyag jelentős hányada tematikus kiadványokban elérhető lett az elmúlt évtizedben.[8] A veszprémi székeskáptalan által kibocsátott oklevelek vizsgálata azonban nemcsak a testület szorosan vett személyi állományára korlátozódott, hanem kiterjedt a hiteleshelyi tevékenységet végző káptalani kiküldöttekre is. A 14. századtól jellemzően ugyanis nem maguk a kanonokok, hanem helyetteseik jártak el ezekben az ügyekben – e megbízottak pedig a székesegyházban szolgáló alsópapság sorából kerültek ki. Amennyiben éppen egy oltárigazgató volt a hiteleshelyi eljárásra kiküldött személy, a javadalomviselés ténye egyúttal az oltár létezésére is adattal szolgált, több esetben bővítve az oltárról eddig rendelkezésünkre álló információkat.

Oltárigazgatók a káptalan számadáskönyve alapján

Az okleveles forrásokon túl kézenfekvőnek tűnhet, hogy a veszprémi káptalan számadáskönyvében szereplő, prebendákat élvező személyekkel egészítsük ki az előbbiek alapján megállapítható oltárigazgatók sorát. Ez nagy reményekkel kecsegtet, hiszen az oklevelek elszórt adatain túl az 1495 és 1528 közötti bő három évtizedről rendelkeznénk információkkal több oltár rektorára vonatkozóan.

Azt már a számadáskönyv adatsorait közzétevők megállapították, hogy „a gabona- és borbevételből meghatározott módon a maximálisan 36 kanonokból álló káptalan tagjai, továbbá 9 oltárigazgató (*rector*) […] részesedett. […] A részesedés mértéke nem volt egyforma. A *sexta, dupla, simpla pars* (*portio*), illetve a *prebenda* elnevezések meghatározott jövedelemre utaltak. […] a legkisebb, a prebenda a szimpla harmadát tette ki. Ilyen értelemben a három prebendának megfelelő szimplát prebendáriusi résznek (*portio prebendaria*) nevezték. A 9 prebendáriust (oltárigazgatót) így összesen három prebendáriusi rész (*tres portiones novem prebendariorum*) illette meg."[9] Vagyis azok a személyek, akik prebendás javadalmat kaptak a jövedelemfelosztások alkalmával, azonosnak tekinthetők az egyes oltárok rektoraival. Vizsgáljuk meg, hogy a feltárt okleveles források alátámasztják-e ezt a feltételezést!

Elsőként meg kell határoznunk, mely oltárokhoz kapcsolódtak prebendák. Önbizalmunkat kissé megtépázza, hogy a számadáskönyvben olvasható összeírások körül egyetlen esztendő sem akad, ahol az említett kilenc prebendáriust az általuk igazgatott oltárral együtt hiánytalanul felsorolnák. A kanonoki testület hierarchikus rendjében rögzített jövedelemfelosztás legtöbb esetben ugyanis az egyes kanonokok nevénél tesz arról

---

8 GUTHEIL JENŐ: Veszprém város okmánytára. (1002–1523) Veszprém, 2007. (A veszprémi egyházmegye múltjából, 18.) (továbbiakban: VO.); ÉRSZEGI GÉZA – SOLYMOSI LÁSZLÓ: Veszprém város okmánytára. Pótkötet. Veszprém, 2008. (A veszprémi egyházmegye múltjából, 20.) (továbbiakban: VOSuppl.)

9 Szk XII., vö.: uo., 265. p.

említést, hogy rendes kanonoki jövedelme – legtöbbször a *simpla* – mellett egy prebendás részt is (*cum prebenda)* birtokolt. Ilyenkor nem részletezték külön, melyik oltárhoz kapcsolódó prebendát élvezte a javadalmas. A felosztások végén aztán megnevezték azokat az oltárokat is, amelynek jövedelmét nem kanonok viselte. Ez általában 2–3 titulusra korlátozódott. Ezeknél azonban az oltárt igazgató személy nevét nem jegyezték fel, csak annyit, hogy a prebendát mely oltár rektora élvezte. Ennek ellenére – és feltételezve azt, hogy az 1495 és 1528 közötti 34 esztendő alatt a jövedelemfelosztás körébe tartozó oltárok nem változtak – éppen kilenc oltárhoz kapcsolódott javadalom az adatsorok összessége alapján, amelyek ábécérendben a következők: Szent Afra-, György-, Imre-, János-, Kereszt-, Lélek-, Miklós-, Péter- és Ulrik-oltár.[10]

A számadáskönyvből tehát a következők állnak rendelkezésünkre: az előbb említett kilenc oltár, illetve a káptalani jövedelmekből prebendát élvező kanonoki személyek nevei. Az okleveles forrásokból és a számadáskönyvben egy-két egyedi esetben név szerint említett oltárok rektorai is ismertek. E két forráscsoport alapján eldönthetőnek kellene lennie, hogy a számadáskönyvben csak prebendaviselőként említett személyek egyúttal oltárigazgatók voltak-e, s amennyiben igen, úgy a számadáskönyv egyéb prebendát viselő és valamely oltárhoz kapcsolható személye egyúttal oltárigazgatónak tekinthető.

Vessük össze először e kilenc oltár okleveles forrásokban szereplő, alább felsorolt igazgatói közül azokat, akik a számadáskönyv 1495 és 1528 közötti időszakában viselték a rektori címet! A Szent Afra-, Imre-, Miklós-, Péter- és Ulrik-oltárok esetében nem ismerünk ilyen személyt az okleveles források alapján, ellenben a Szent György-, János-, Kereszt- és Lélek-oltárok igazgatójára néhány adattal rendelkezünk a vizsgált időszakból.

A Szent György-oltár rektora Miklós volt 1509-ben; az adott év azonban éppen a számadáskönyv azon hiányos esztendei közül való, amelyekben nem jegyezték fel a jövedelmek felosztását. 1495 és 1508 között az oltár igazgatója a kanonokok után, nevének említése nélkül került feljegyzésre, mint prebendát élvező személy; 1510-től viszont valamelyik kanonok élvezte az oltárhoz kapcsolódó prebendát, mivel eltűnik az oltár a jövedelemfelosztás végéről.[11]

Szent János titulusú oltárból kettőről van tudomásunk a székesegyházból: az evangélistáéról, illetve Keresztelő Szent Jánoséról. Utóbbi esetében ismert 1519-ből György oltárigazgató személye egy oklevélbeli említésből. Balszerencsénkre azonban egyelőre nem dönthető el, hogy melyik Szent János-oltárhoz tartozott prebenda. Mindkettőt a püspök tudhatta ugyanis kegyurának 1556-ban, így ez alapján nem zárható ki egyik sem. A számadáskönyvbeli adatok szerint a hozzá kapcsolódó prebendát az Ősi környéki tizedek itt külön számba vett felosztásakor 1501-ben Kortói Mátyás élvezte, aki egyébként 1495 és 1508 között kapott kanonoki jövedelme mellé prebendát. A Szent János-oltárhoz kapcsolódó prebenda-részesedése

---

[10] Mindenképpen figyelmet érdemel, hogy a felsorolt kilenc oltár kegyura az 1556-ban összeállított jegyzék szerint a püspök volt, s nem a székeskáptalan! Ld. később, az egyes oltárok adatlapjainál.

[11] Miklósra ld. VOSuppl 479. p. (1509) Vö. Szk 8–12. p. (1495), 135. p. (1508), 145–149. p. (1510)

– más, ellentmondó adat híján – így erre a periódusra kiterjeszthető. Kortói halála után, 1509-től valamely másik kanonok élvezte a Szent János-oltárhoz kapcsolódó prebendát, azonban a név szerint felsorolt több kanonok közül egyéb adat híján nem dönthető el, melyikük.[12]

A Szent Kereszt-oltár utolsó igazgatója néhai Gyulai Balázs lektor volt egy 1515. szept. 8-i okleveles említés szerint. Ezt megerősítik a számadáskönyv adatai is: 1495-ben, 1496-ban és 1499-ben a Szent Kereszt-oltár javadalmát az olvasókanonok élvezte, Gyulai személyéről pedig tudható, hogy 1472-től folyamatosan viselte a lektori méltóságot. 1515. szept. 8-án Bikádi Ferencet nevezte ki Statilius János örsi prépost, kormányzó az oltár igazgatóságára. Ezzel párhuzamosan 1516 és 1522 között az oltárhoz kapcsolódó prebendát kanonoki név említése nélkül sorolták fel a jövedelemfelosztások végén. Ugyancsak okleveles forrásból ismert, hogy Bikádi 1522 végén Körmendi Balázs kanonokkal javadalmat cserélt: ennek megfelelően a számadáskönyvből eltűnik a feljegyzések végéről a Szent Kereszt-oltár rektora, Körmendi neve pedig megjelenik a prebendát is élvező kanonokok között. Sőt, 1527-ben Körmendiről egy ízben megjegyezték a kódex lejegyzői, hogy a gabonatizedből származó jövedelmeknél a Szent Kereszt-oltár után kapta a prebendát.[13]

A Szentlélek-oltár okleveles forrásban ismert, korszakunkba eső igazgatója néhai Balázs kanonok volt, aki 1509. ápr. 9. előtt viselte az oltár igazgatóságát. A számadáskönyvben az oltár igazgatóját egyetlen esetben sem említették név szerint, és nem szerepelt a jövedelemfelosztások végén sem, tehát rektorának valamennyi esetben kanonoknak kellett lennie. Kigyűjtve a számadáskönyvből az 1509-ben vagy korábban eltűnő, Balázs keresztnevű kanonokokat, és ezeket összevetve a korábban prebendát élvező személyekkel, megállapítható, hogy vagy Gyulai Balázs olvasókanonok vagy Dobszai Balázs mesterkanonok lehetett a Szentlélek-oltár rektora. Mivel a rektorságot viselő Gyulai esetében épp az előbb láttuk, hogy egyetlen[14] prebendát élvezett, mégpedig a Szent Kereszt oltárét, így a más forrásból nem ismert, 1495 és 1497 között kanonok Dobszait kell az oltárigazgatóval azonosítanunk.[15]

---

[12] Györgyre ld. VOSuppl 486. p. (1519) Vö. Szk 7–12. p. (1495), 69. p. (1501), 134–136. p. (1508.), ill. 144–149. p. (1510) Kortói Mátyásra ld.: uo., 356. p.; ill.: SOLYMOSI, 1989. 108. p. A tanulmányban számos veszprémi kanonok neve előfordul. Mivel jelen írás elsősorban az oltárokról szól, ezért a káptalani javadalomviselők adatait teljes körűen nem sorolom fel, pusztán a téma szempontjából lényeges személyekét. A most olvasható közlemény a veszprémi székeskáptalan archontológiai adattárának mintegy előmunkája; ott teljességre törekvően fogom bemutatni a kanonokokról tudható információkat.

[13] Bikádira ld.: VO 324. p. (1515); Gyulai Balázsra: Szk 349. p.; Körmendi Balázsra: VO 337–339. p. (1522); Szk 357. p. Vö.: Szk 7–13. p. (1495), 18–23. p. (1496), 53–59. p. (1499), 192–195. p. (1516), 240–245. p. (1522), 251–257. p. (1523), 295. p. (1527)

[14] Julianus Merlini őrkanonok 1519 és 1523 között több alkalommal dupla prebendával rendelkezett („dominus custos cum duppla et duabus prebendis habuit…"), ezt azonban minden esetben fel is jegyezték. Szk 215. p. (1519), 221–225. p. (1520), 230–234. p. (1521), 251–255. p. (1523)

[15] Dobszai Balázsra ld.: VOSuppl 478. p. (1509), ill. Szk 345. p. Vö.: uo., 7–13. p. (1495), 28–34. p. (1497)

Az eddig elmondottak alapján a számadáskönyv adatai kiválóan felhasználhatók az okleveles források ellenőrzésére. Ebből következően a prebendát viselő kanonokok – amennyiben megállapítható a kódex szövegből, melyik oltárhoz kapcsolódó jövedelmet bírták – egyúttal az oltárok igazgatóinak is tekinthetők, rektorságuk időtartama pedig ellenkező adatok híján kiterjeszthető legalább a számadáskönyvbeli szereplésük időtartamára. Ezek alapján a következők állapíthatók meg.

Logikai sorrendben haladva 1496-ban és 1499-ben ismert a Szent Afra-oltár rektora, aki a zalai főesperes volt. A méltóságot Rovenai Jakab[16] viselte; neve 1508-ban fordul elő utoljára a számadáskönyvben. Az 1509-es esztendő hiányos összeírása után 1510 és 1514 között nem kanonoki igazgatója volt az oltárnak, majd 1515-től valamelyik prebendás káptalani tag élvezte jövedelmét, feltehetően az ebben az évben először prebendával is javadalmazott Rajki Pál. (1515-ben Rajki volt az egyetlen olyan kanonok, aki a prebendát élvezők között újnak számított.)[17]

A Szent Kereszt-oltár rektorai az eddigiek alapján ismertek: Gyulai Balázs, Bikádi Ferenc, majd Körmendi Balázs.

A Szent János-oltár igazgatója az 1501-es biztos adat alapján 1495 és 1508 között Kortói Mátyás volt.

A Szent Péter-oltár rektora 1496-ban biztosan Zirci Antal volt. Ő 1495 és 1499 között szerepelt a számadáskönyvben prebendásként; nincs okunk feltételezni, hogy más oltár javadalmát bírta volna.[18]

A Szentlélek-oltár igazgatója a fentiek alapján 1495 és 1497 között Dobszai Balázs kanonok volt. 1498-tól egyetlen új javadalmas személy tűnik fel a számadáskönyvben: Szentgyörgyi (olykor épp az oltár miatt Szentléleki néven) János kanonok, aki 1528-ig megszakítás nélkül a káptalan prebendával is rendelkező tagja maradt. Nincs okunk feltételezni, hogy az oltárigazgatóságot átadta volna másnak.[19]

A Szent Ulrik-oltár rektora 1495-ben Rezi Imre, majd halálát követően Szentmihályfalvi Antal kanonok lehetett 1496 és 1507 között. Mivel ebben az időszakban a Szent György-, Imre- és Miklós-oltárok (utóbbi csak 1500-ig) rektora nem kanonok volt, így logikus, hogy a Szent Ulrik-oltárt a korszakbeli, név szerint ismert prebendás kanonokokon, így Dobszai Balázson, Kortói Mihályon, Zirci Antalon kívül említett egyetlen személy igazgatta. Ezt alátámasztja az is, hogy 1508-ban Szentmihályfalvi eltűnik a prebendát élvezők közül, az oltár rektora viszont ezzel párhuzamosan megjelenik a jövedelemfelosztás végén olvasható nem kanonoki prebendák között.[20]

A gondolatmenetet tovább folytatva: 1499-ben a Szent Miklós-oltár a nem kanonoki prebendák, a Szent Péter-oltár pedig Zirci Antal prebendá-

---

16 Rovenai Jakabra ld.: Szk 352. p.

17 Szk 7–13. p. (1495), 18. p. (1496), 57. p. (1499), 134–137. p. (1508), 145–149. p. (1510), 178–181. p. (1514), 186–188. p. (1515) Rajki Pálra ld.: Szk 367. p.

18 Szk 7–13. p. (1495), 18. p. (1496), 53–59. p. (1499) Zirci Antalra ld.: Szk 382. p.; ill.: SOLYMOSI, 1989. 114. p.

19 Szk 42–47. p. (1498), 304–309. p. (1528) Szentgyörgyi (Szentléleki) Jánosra ld.: uo., 373. p.

20 Szk 7–13. p. (1495), 19–23. p. (1496), 123–131. p. (1507), 135. p. (1508) Rezi Imrére ld.: uo., 368. p.; Szentmihályfalvi Antalra: uo., 374. p.

jának számított. A következő évben, 1501-ben mindkét oltárnál változás történik: előbbi eltűnik a nem kanonokiak közül, Zirci pedig feltehetően elhalálozott. Az évben éppen két új prebendás kanonok tűnt fel: Hajmáskéri Damján és Budai János: ő ketten lehettek a két oltár új rektorai. A Szent Miklós-oltár legközelebb 1526-ban tűnik fel ismét, mint nem kanonoki prebenda, abban az évben, amikor Hajmáskéri már nem szerepel a kódexben. Budai János 1501 és 1508 között élvezett prebendát, az eddigiek alapján a Szent Péter-oltárét, amelyet az 1509-es hiányos esztendő után – amelyben ugyan malombérletére maradt adatunk –, 1510-től éppen a nem kanonoki prebendák között találunk 1511-ig. 1512-ben eltűnik ezek sorából, hogy az új prebendát élvező kanonokként megjelenő Pakosi Gergelyt feltételezzük igazgatójaként. Utóbbit hasonló logikát követve Enyerei János váltotta: Pakosi 1525-ben élvezett utoljára prebendát, 1526-ban pedig az egyetlen prebendás belépő Enyerei volt.[21]

Az eddigiekben kikövetkeztetettek szerint 1510-ben három oltár igazgatója – a Szent Györgyé, Imréé és Jánosé – nem ismert, és éppen három prebendás kanonok szerepelt ekkor a jövedelemfelosztásokban: Vincenzo Baldo, Julianus Merlini és Petri Miklós. Utóbbi kettő 1527-ig megszakítás nélkül prebendásként tűnik fel a forrásban, bár Merlini 1514-től őrkanonok, Petri pedig 1516-tól olvasókanonok lett. Mivel az eddigiek szerint oltárjavadalmuk nem kanonoki rangjukhoz, hanem személyükhöz kapcsolódott, így nincs okunk feltételezni, hogy oltárigazgatóságaik változott volna. Vincenzo Baldo 1516-ban részesült utoljára a káptalani jövedelmekből: a malomjövedelmekből és gabona-tizedekből prebendás jövedelmet, míg a bor-tizedekből részesedést ő nem, ellenben a Szent János-oltár igazgatója kapott. Baldo a továbbiakban távolléte miatt kanonoki szimpla jövedelmét sem élvezhette, bár kanonokságát 1523-ig megtartotta. Mivel a Szent János-oltár 1516–1517-ben a nem kanonoki prebendák között tűnt fel, továbbá láttuk, hogy 1519-ben oltárigazgatójára van okleveles adatunk, illetve 1519 és 1521 között, majd 1523-ban az őrkanonok más oltárjövedelem terhére nem elhelyezhető második, azaz dupla prebendát kapott, így Baldo esetében 1510 és 1515 között a Szent János-oltár igazgatói javadalma feltételezhető. 1524-től új prebendás kanonok, Jacobus Merlini megjelenésével és a Szent János-oltár javadalmáról történő további forráshiány, valamint a két Merlini közötti rokonság és esetleges érdekkijárás miatt feltételezhető az oltár rektorátusának nyugvó pontra jutása Jacobus kinevezésével. Az adatsorok összesítése alapján egyúttal kiderült az is, hogy a két Szent János titulusú oltár közül a szóban forgó nem az apostolé, hanem Keresztelő Szent Jánosé. Ezek alapján Petri Miklós és Julianus Merlini voltak a Szent György- és a Szent Imre-oltárok igazgatói, azonban nem tudjuk eldönteni, hogy kettőjük közül melyik kanonok melyik oltárt irányította. (Ezen az a tény sem változtat, hogy Petri valószínűsíthető halála után 1528-ban Ládi Demeter lett az olvasókanonok. Prebendát ő már nem élvezett.[22])

---

[21] Szk 53–58. p. (1499), 67–73. p. (1501), 135–138. p. (1508), 139. p. (1509), 145–149. p. (1510), 154–157. p. (1511), 161–164. p. (1512), 272–277. p. (1525), 283–287. p. (1526) Budai Jánosra ld.: uo., 340. p.; Enyerei Jánosra: uo., 345. p.; Hajmáskéri Damjánra: uo., 349–350. p.; Pakosi Gergelyre: uo., 364. p.

[22] Szk 145–149. p. (1510), 195. p. (1516), 201. p. (1517), 262–267. p. (1524), 293–298. p. (1527), 300. p. (1528) Vincenzo Baldora ld.: uo., 337. p.; Ládi Demeterre: uo., 357. p.;

Végül három prebendával is bíró kanonokról rendelkezünk még prebendaviselésre vonatkozó adattal, mindhárom a számadáskönyv utolsó évében, 1528-ban fordult elő először (és a kódexben utoljára). Ők a név szerint nem ismert somogyi főesperes, továbbá az ismeretlen keresztnevű, feltehetően délszláv származású Petrisevics és Igali Kelemen. A három kanonok az előbb megállapítottak alapján a Szent-György- vagy Szent Imre-, az 1528-ban a korábbi oltárigazgatóját elvesztő Szent Afra- (Rajki Pál 1527-ben élvezett utoljára prebendát) és Szent Ulrik-oltár (amelynek 1527-ig nem kanonoki prebendás rektora volt) igazgatóságain osztoztak.[23]

Lássuk ezután a veszprémi Szent Mihály-székesegyházban a középkori források által meghatározható oltárokat! (A közlési sorrend az eltérések nyomon követhetősége végett Békefi Remig korábbi közlésén alapul, illetve azt egészíti ki.)

ADATTÁR

I. A veszprémi székesegyház fő- és mellékhajóinak oltárai

1. Szent Mihály arkangyal oltár:
Alapító: Gizella királyné[24]
Első előfordulás: [1009] 1276[25]
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)[26]
Elhelyezkedés: főoltár
(*C6 szelvény*)[27]

Jacobus Merlinire: uo., 351. p.; Julianus Merlinire: uo., 352. p.; Petri Miklósra: uo., 366. p.

23 Szk 293–299. p. (1527), 304–310. p. (1528) Igali Kelemenre ld.: uo., 351. p.; Petrisevicsre: uo., 366. p.

24 A vonatkozó szakirodalom legutóbbi összefoglalásával ld.: ZSOLDOS ATTILA: Vár, város, ispánság és megye – Veszprém az Árpád-korban. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 26. Veszprém, 2010. 11–23. p., küln. 14–16. p.

25 A püspökség 1009-ben kelt szentistváni adománylevele a Szent Mihály- (székes-) egyház joghatósága alá jelölt ki négy vármegyét, azonban magát az oltárt csak 1276-ban említették először, amikor a Csák Péter-féle dúlás során elpusztult oltártakarókról olvashatunk. 1009: Documenta Hungariae Antiquissima. Ed.: Györffy, Georgius. Vol. I. 1000–1131. Bp., 1992. 49. p.

26 A Számadáskönyv végén közölt, 1556-ból származó javadalomjegyzék alapján a székesegyházban található oltárok többsége, tizenhét a püspök adományozása (*collatio*), kisebb része, hat pedig a káptalan adományozása vagy kinevezése (*collatio seu electio*) alá tarozott. Szk 326–328. p. (A továbbiakban e három oldalra hivatkozom az oltárok kegyuraságával kapcsolatban, így ezt külön nem jelölöm.)

27 Az 1556-ban összeállított javadalomlista még egy szempontból érdemel figyelmet. A püspök által adományozható oltárigazgatóságok esetében ugyanis a jegyzék megkülönböztette, hogy azok a Szent Mihály-székesegyház nyugati vagy keleti oldalán álltak. A hagyományos, keletelt elrendezésű templom égtájak szerint két részre történő osztása a szentélyrekesztő vagy diadalív helyéhez képest történhetett. A nyugati oldalon (*a parte occidentali*) álltak Szent Balázs-, Szent István király, Szent Afra-, Szent Péter apostol, Szent Mihály-, Szent Péter mártír (apostol), Szentlélek-, Szent János és Pál-, Szent Kereszt- és Szent László-, míg a keleti oldalon (*a parte orientali*) Szent Ulrik-, Szent Miklós-, Mindenszentek-, Szent György-, Szent András apostol, Szent Já-

Birtokai: A Szent Péter apostol oltárral közös rétje volt Jutason 1421. ápr. 20-án. (VOSuppl 373. p. = ZsO[28] VIII/435. sz.) 1504. jan. 10-én a Szent Mihály-székesegyház főoltára javára rendelkezett Arácsi Imre egy arácsi szőlőről (VO 309. p.), és ugyancsak jutasi rétjét említette az éneklőkanonoki javadalom végett folytatott vizsgálat 1511. szept. 30-án. (VO 331. p.)
Egyéb: A székesegyháznak több sekrestyéje volt: az 1435-ös leltár szerinti felsőben egy szőnyeg volt az oltár birtokában Jánoki Demeter püspök (1387–1392, másodszor: 1395–1398) adományából. (FEJÉRPATAKY, 1887. 188. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 70. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.[29]

oltárigazgatók:

- Ferenc 1444. jún. 10. (MEV[30] 59. p.)
- Tóti Balázs[31] 1454. júl. 26. (DF[32] 274023.)
- Egresi Péter kanonok 1504. jan. 10. (VO 309. p.)[33]

2. Mária Magdolna-oltár
Alapító: –[34]

nos apostol és Szent Imre herceg oltárai. A Szent Mihály-oltárt tehát ez a jegyzék az épület nyugati részébe helyezte. Ennek pontos magyarázatával nem tudunk szolgálni. Néhány évszázaddal korábbi példák alapján esetleg párhuzam tételezhető fel az ún. westwerk-es, kétszentélyes templomtípusokkal. Vö.: ENTZ GÉZA: A nyugati karzat románkori építészetünkben. In: *Művészettörténeti Értesítő,* 1959. 130–142. p.; GUZSIK TAMÁS: Westwerk, nyugati kórus, nyugati karzat. In: *Architectura Hungariae*, 2002. 2. sz.; ill.: *Építés – Építészettudomány,* 2000. 1. sz. 69–83. p. Ezek alapján legalábbis kétséges, hogy püspöki székesegyházban a nyugati karzaton újabb, ráadásul a főoltárral megegyező titulusú oltár legyen, azonban más magyarázata az 1556-os jegyzékben történő említésnek egyelőre nem ismert.

28 Zsigmondkori oklevéltár. I–XIII. Összeáll.: Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor – Lakatos Bálint – Mikó Gábor. Bp., 1951–2017. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52., 55.) (továbbiakban: ZsO.)

29 Ill.: SZIGETI KILIÁN: Mesko veszprémi püspök (1334–1344) Pontificaléja. In: *Magyar Könyvszemle*, 1972. 5–14. p. (továbbiakban: SZIGETI, 1972.) 7. p. Szigeti éppen az oltárok veszprémi meglétéből következtet – többek között – a szertartáskönyv veszprémi eredetére. A fennmaradt hazai középkori pontifikálék részletes összehasonlítása adhat azonban feleletet arra a kérdésre, hogy a veszprémiben említett szentek nevéből következtethetünk-e kiemelt helyi tiszteletükre – például arra, hogy volt-e oltáruk a székesegyházban. Ennek megtörténtéig pusztán annak rögzítése szükséges, hogy a kötetben történő említésük kapcsolható-e veszprémi oltárhoz.

30 DRESKA GÁBOR – KARLINSZKY BALÁZS: Monumenta ecclesiae Vesprimiensis, 1437–1464. Veszprém, 2014. (A veszprémi egyházmegye múltjából, 25.) (továbbiakban: MEV.)

31 Később kanonok (1461–1473): Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Levéltár. (továbbiakban: DL) 72275.; VO 251. p.

32 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Fényképgyűjtemény. (továbbiakban: DF)

33 A töredékes oklevélben Péter keresztnév olvasható. A székeskáptalan egyetlen ilyen nevet viselő mesterkanonokja Egresi Péter volt ekkor.

Első előfordulás: 1435 (FEJÉRPATAKY, 1887. 177. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: a székesegyház keleti oldalán
(*C4 vagy C5 vagy A4 vagy B4 sz.*)[35]
Birtokai: –
Egyéb: A Mária Magdolna-oltár 1435-ben egyesítve volt Szent András és Benedek vértanúk oltárával. (FEJÉRPATAKY, 1887. 177. p.) 1467. máj. 30-án Vetési püspök a Szent András apostol, Szent András és Benedek vértanúk, Szent Miklós és Gál hitvallók és Mária Magdolna tiszteletére alapított oltár igazgatóságát az őrkanonoki stallummal kötötte össze. (VO 241–245. p.)[36] Az oltár a későbbiekben ezért nem szerepelt.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 247. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

3. Szent Afra-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1336. szept. 14. (VO 123. p.[37]) Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1377-re tette.[38]
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: a főhajóban („in corpore ecclesie nostro constructum et fundatum" – VO 123. p.),[39] a székesegyház nyugati oldalán (1556)
(*C1 v. C2 v. C3 sz.)*
Birtokai: 1336-ban Meskó püspök az oltárnak adományozta a patvásári tizedeket és egy itteni szőlőt. Egy 1471. aug. 24-ről származó adat szerint a veszprémi vár sziklája alatt a nyugati oldalon volt háza (VO 249. p.)
Egyéb: 1415. márc. 21-én oltárigazgatója tanúként volt jelent Pál fia Péter nagyprépost (1412–1415)[40] kiközösítésénél (VO 183. p.), 1435-ben Tamás suc-

---

34 A kihúzás minden további esetben azt jelöli, ha nem rendelkezünk a vonatkozó helyre adatokkal.

35 Elhelyezkedésére nincs adatunk. A székesegyház keleti részre történő lokalizálását az teszi lehetővé, hogy 1467-ben már egyesítve volt az ismert helyzetű Szent András-oltárral. Vö. az *Egyéb* pontban írtakat. A keleti részben a felsorolt négy szelvényben lehettek oltárok; az A5 és B5 szelvényeken található helyiségek a sekrestyék voltak.

36 Az egyesítés pápai jóváhagyásáért történt folyamodás 1470. jún. 23-án történt: FRAKNÓI VILMOS – LUKCSICS JÓZSEF: Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. I–IV. Bp., 1896–1907. (továbbiakban: MREV) III. 200–201. p.

37 = Veszprémi regeszták. (1301–1387) Összeáll.: Kumorovitz L. Bernát. Bp., 1953. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 2.) (továbbiakban: VeszpReg.) 282. sz.

38 Szent Afra és Szent Ulrik az augsburgi egyházmegyéhez kapcsolódó szentek; patrocíniumaik jellemzően 14. századi vagy korábbi alapítású templomoknál figyelhetők meg. Afra esetében az oltár korai, 11. századi eredete feltételezhető, mivel Veszprémen kívül csak Garamszentbenedeken és a székesfehérvári bazilikában adatolható oltára. MEZŐ, 2003. 32., 492. p.

39 Jelentésére ld.: Magyarországi Középkori Latinság Szótára. Főszerk.: Harmatta János. II. Bp., 1991. „corpus" = hajótörzs (főhajó). (II. D. 3. jelentés) 410–411. p.

40 Vö. C. TÓTH NORBERT: A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája, 1387–1437. Bp., 2013. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4.) (továbbiakban: C. TÓTH, 2013.) 72. p.; KARLINSZKY BALÁZS: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543. – Három prépost portréjával. In: *Turul,* 2014. 93–103. p. (továbbiakban: KARLINSZKY, 2014.) 96. p.

centor ajándékát, egy új miseruhát írtak össze (FEJÉRPATAKY, 1887. 176. p.), bár a donátor oltárigazgatói említése nem ismert. 1448. máj. 8-án oltárigazgatója tanúként volt jelen előbb akkor, amikor a káptalani tagok ügyvédet fogadtak (MEV 107. p.), majd amikor júl. 20-án az őrkanonok a székeskáptalan Emődi Pál nagyprépost (1446–1455)[41] elleni panaszával, a püspök ítéletével szemben Esztergomba fellebbezett (MEV 111. p.). 1499-ben sem papja, sem jövedelme nem volt („absque ministro sew sacerdote, immo et sine proventibus fore destitutus agnovissemus").[42]
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 68–69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 32. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Jakab 1336. szept. 14. (kinevezés: VO 124. p. = VeszpReg 282. sz.)
- Antal 1360. ápr. 17. (DL 101908.)
- Fábián 1366. ápr. 21. (DF 236496.); 1368. júl. 6. (DL 41754.)
- Tamás 1377. aug. 28. (ZO[43] II. 149.)
- Tamás, János fia 1390. (MREV II. 268. p. = ZsO I/1830. sz.); 1390. júl. 3. (DL 42459.), kanonok 1391. ápr. 14. (DL 42481.); 1397. aug. 12. (DL 42653.)
- Adrián, Tamás mester káplánja 1415. márc. 21. (VO 183. p.)
- Szakcsi Máté 1438. ápr. 28. (VOSuppl 392. p.); kanonok 1438. júl. 24. (VOSuppl 401. p.)
- Pál 1448. máj. 8. (MEV 107. p.); 1449. júl. 22. (DL 88243.)
- Újfalusi András kanonok, felsőörsi prépost[44] 1479. márc. 30. (MREV III. 256. p. = BÓNIS, 1997.[45] 3361. sz.)
- Rovenai Jakab zalai főesperes 1495. júl. 13. – 1508. júl. 13.[46]
- Rajki Pál kanonok 1515. júl. 13. – 1527. júl. 13.
- *Igali Kelemen v. Petrisevics N. v. N. somogyi főesperes kanonok 1528. júl. 13.*

<u>4. Szent András apostol oltár:</u>
Alapító: –
Első előfordulás: 1394. okt. 30. Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1395-re tette.
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház keleti oldalán (1556)

---

41 Vö. KARLINSZKY, 2014. 97. p.

42 Idézi: BÉKEFI, 1907. 24. p. (Eredetije: Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, III.1.a.1. Patvására 17. = DF 201527)

43 Zala vármegye története. Oklevéltár. I–II. Szerk.: Nagy Imre – Nagy Gyula – Véghely Dezső. Bp., 1886–1890. (továbbiakban: ZO.)

44 Felsőörsi prépost (1463–1479), veszprémi kanonok (1479–1490). Vö.: BEDY VINCE: A felsőörsi prépostság története. Veszprém, 1934. (A veszprémi egyházmegye múltjából, 3.) (továbbiakban: BEDY, 1934.) 53–56. p.

45 BÓNIS GYÖRGY: Szentszéki regeszták. Budapest, 1997. (Jogtörténeti tár, 1/1.) (továbbiakban: BÓNIS, 1997.)

46 Szent Margit ünnepén osztotta fel a jövedelmeket. A továbbiakban az 1495 és 1528 közötti periódusban július 13. napi dátummal jelölt rektorokra vonatkozó adatok a káptalani számadáskönyvből származnak, részletes indoklásukat hivatkozásokkal ld. az *Oltárigazgatók a káptalan számadáskönyve alapján* című korábbi alfejezetben.

(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)[47]
Birtokai: 1438. ápr. 28-án oltárigazgatója Jutason szomszédosa volt a Ker. Szent János-oltár birtokának. (VOSuppl 392. p.)
Egyéb: 1467. máj. 30-án Vetési püspök a Szent András apostol, Szent András és Benedek vértanúk, Szent Miklós és Gál hitvallók és Mária Magdolna tiszteletére alapított oltár igazgatóságát az őrkanonoki stallummal kötötte össze. Az alapítást követően az oltárt Újfalusi Gál őrkanonok (1448–1472) saját vagyonából vásárolt felsőörsi és csopaki szőleivel, szántóival, rétjeivel, hajmáskéri fél malmával és veszprémi kanonoki kőházával dotálta. (VO 241–245. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 34. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Orbán 1394. okt. 30.[48]; 1395. aug. 5. (HOkl[49] 325.)
- Imre sekrestyés 1438. ápr. 28. (VOSuppl 392. p.)
- Újfalusi Gál őrkanonok 1467. máj. 30 (VO 242. p.)
- Aacheni János 1519. jún. 23.[50]

5. Szent András és Benedek vértanúk oltár
Alapító: legkorábban 1083. aug. 15. után
Első előfordulás: 1435.
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: székesegyház keleti oldalán (1556)
(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)
Birtokai: –
Egyéb: A Szent András és Benedek vértanúk oltár 1435-ben egyesítve volt Mária Magdolna oltárával. (FEJÉRPATAKY, 1887. 177. p.) 1467. máj. 30-án Vetési püspök a Szent András apostol, Szent András és Benedek vértanúk, Szent Miklós és Gál hitvallók és Mária Magdolna tiszteletére alapított oltár igazgatóságát az őrkanonoki stallummal kötötte össze. (VO 241–245. p.) Két ismert említése az 1435-ös kincstárjegyzék és az 1467 és 1470 között az őrkanonoksággal történt összevonása, egyébként a forrásokban pusztán Szent András apostol oltárát említik.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 43. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

6. Szent Ágnes-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1435 előtt (FEJÉRPATAKY, 1887. 175. p.)[51]
Kegyúr: –

---

47 A keleti részben a felsorolt négy szelvényben lehettek oltárok; az A5 és B5 szelvényeken található helyiségek a sekrestyék voltak.

48 C. TÓTH NORBERT: A leleszi konvent statutoriae sorozatának 1387 és 1410 közötti oklevelei. Nyíregyháza, 2006. (A Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 36.) 57. sz.

49 NAGY IMRE – DEÁK FARKAS – NAGY GYULA: Hazai oklevéltár, 1234–1536. Bp., 1879.

50 DRESKA GÁBOR: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára, I–IV. Győr, 2007–2014. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások, 6., 8., 10. 19.) (továbbiakban: DRESKA.) IV. 202. p.

51 Tamás presbiter oltárterítőt adományozott az oltár számára a kincsjegyzék szerint.

Elhelyezkedés: a székesegyházban („altare virginis beatissime Agnetis in ecclesia nostra fundatum" – VO 265. p.)
Birtokai: 1476. jan. 9-én a csopaki Parthus helyen volt szántója. (VO 259. p.) 1481. márc. 12-től a Krisztus Teste-oltár igazgatója az akkor kapott új püspöki adományból 20 mérő lisztet tartozott adni a Szent Ágnes-oltárnak az oltárjavadalom szűkössége miatt. (VO 265. p.)
Egyéb: Utoljára 1481-ben fordul elő oklevélben. A későbbiekben egyesíthették egy másik oltárral.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 32. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Tamás presbiter 1435 előtt (FEJÉRPATAKY, 1887. 175. p.)

7. Szent Balázs-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1453. márc. 30. (DL 93217.)
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyházban („altari sancti Blasii episcopi et maryris in kathedrali ecclesia Wesprimiensi fundato" – VOSuppl 440–441. p.), nyugati oldalán (1556)
(*a3 v. A2 v. A3 v. C1 v. C2 v. C3 v. B2 v. B3 v. b3 sz.*)[52]
Birtokai: Több okleveles említése van a jutasi Vízközben található Izsórét nevezetű rétjének: 1462. jan. 11. (MEV 254. p.) – ekkor a Szent Ilona-oltárral közösen birtokolták –, 1467. máj. 30. (VO 243. p.), 1484. márc. 21-én itteni rétje a Szent Katalin domonkos kolostor (VOSuppl 451. p.), illetve aug. 21-én a Szent Miklós- és a Szent Gergely-oltárok birtokával (VO 276. p.) volt szomszédos. 1480. márc. 24-én javadalma vásárlás révén két, összesen 80 forint értékű veszprémi telekkel bővült. (VOSuppl 440–441. p.)
Egyéb: 1481. febr. 5-én Vetési püspök összekötötte az oltár igazgatóságát a segédpüspöki állással. (VO 264. p.)[53]
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 51. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Novai Domonkos 1453. márc. 30. (DL 93217.)
- Szegedi Péter domonkos szerzetes, nándorfehérvári püspök, veszprémi segédpüspök[54] 1480. márc. 24. (VOSuppl 441. p.)

---

52 Pontos adat nincs, a felsorolt szelvények mindegyike a székesegyház nyugati részében található.

53 1487-ben Vetési Gergely somogyi főesperes megtámadta püspöke rendelkezését, hivatkozván arra, hogy az oltárjavadalmat korábban a főpásztor neki adományozta. A káptalan előtt Szegedi Péter segédpüspök (1475–1489) bemutatta azonban a püspök rendelkezését tartalmazó oklevelet, és így az oltárigazgatóságot a segédpüspöknél hagyták. (VO 285–287. p.) 1489-ben ismét ezt az ügyletet erősítették meg, ezúttal királyi átírással. VOSuppl 454–455. p.

54 Vö.: C. TÓTH NORBERT: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökök, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) (továbbiakban: C. TÓTH, 2017.) 116. p.

- Szentgyörgyvári (Szentgyörgyi Vince) Mihály 1502. febr. 10. (MREV IV. 107. p.)[55]

8. Szent Erzsébet-oltár
Alapító: 1235 után
Első előfordulás: 1486. jún. 15. (VO 281. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: a székesegyházban („altaris sancte Elizabet in dicta ecclesia Wesprimiensi habiti" – VO 281. p.)
Birtokai: 1486. jún. 15-én a jutasi Víztő nevű helyen lévő Nagyrét szomszédságában volt rétje. (VO 281. p.)
Egyéb: Egyetlen előfordulása ismert (1486); nem szerepel sem az 1435-ös kincsjegyzékben, sem az 1556-os javadalomösszeírásában.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 74. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

9. Szent Gál és Miklós hitvallók-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1467. máj. 30. (VO 243. p.) Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1470-re tette.
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: a székesegyház keleti oldalán
(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)[56]
Birtokai: –
Egyéb: 1467. máj. 30-án Vetési püspök a Szent András apostol, Szent András és Benedek vértanúk, Szent Miklós és Gál hitvallók és Mária Magdolna tiszteletére alapított oltár igazgatóságát az őrkanonoki stallummal kötötte össze. Az alapítást követően az oltárt Újfalusi Gál őrkanonok saját vagyonából vásárolt felsőörsi és csopaki szőleivel, szántóival, rétjeivel, hajmáskéri fél malmával és veszprémi kanonoki kőházával dotálta. (VO 241–245. p.) Az oltárnak ez az egyetlen említése.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 87. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

10. Szent Gergely pápa és hitvalló oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1467. máj. 30. (VO 243. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: –
Birtokai: A Szent Balázs-oltárhoz hasonlóan Jutason, a (Két-) Vízközben volt rétje több okleveles adat szerint: 1467. máj. 30. (VO 243. p.), szomszédosa a Szent Katalin domonkos kolostor – 1484. márc. 21. (VOSuppl 451. p.) – és a Szent Miklós- és Szent Balázs-oltárok – 1484. aug. 21. (VO 276. p.) itteni birtokának.

---

55 Szentgyörgyvári Mátyásra vagy Mihályra ld.: Szk 374. p. A Krisztus Teste stb. oltár igazgatója 1513-ban.

56 Elhelyezkedésére nincs adatunk. A székesegyház keleti részre történő lokalizálását az teszi lehetővé, hogy 1467-ben már egyesítve volt az ismert helyzetű Szent András-oltárral. Vö. az *Egyéb* pontban írtakat.

Egyéb: Korábban megkülönböztettem a Szent Gergely pápa és Szent Gergely hitvalló oltárokat, de a kettő azonosnak bizonyult.[57] Mindkettőnek egy-egy esztendőből ismert említése.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 89. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

(Szent Gergely hitvalló oltára – azonos Szent Gergely pápáéval.)

11. Szent Ilona-oltár
Alapító: –
Első előfordulás 1462. jan. 11. (VO 233. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: a székesegyház nyugati részében
(*a3 v. A2 v. A3 v. C1 v. C2 v. C3 v. B2 v. B3 v. b3 sz.*)[58]
Birtokai: 1462. jan. 11-én Szent Balázs oltárral közös földje volt Jutason, az Izsóréten. (VO 233. p.)
Egyéb: Nem szerepel sem az 1435-ös kincsjegyzékben, sem az 1556-os javadalomjegyzékben. Egyetlen említése 1462-ből ismert, amikor közösen birtokolt egy földet a Szent Balázs-oltárral. A két oltárt ezért feltehetően korábban egyesítették.
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 117. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

12. Szent István király oltár
Alapító: 1083. aug. 15. után
Első előfordulás 1425. máj. 25. (ZsO XII/556. sz.). Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1471-re tette.
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház nyugati oldalán (1556)
(*a3 v. A2 v. A3 v. C1 v. C2 v. C3 v. B2 v. B3 v. b3 sz.*)
Birtokai: –
Egyéb: –
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 189. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Pál, Mihály fia[59] 1425. máj. 25. (ZsO XII/556. sz.)

---

57 KARLINSZKY BALÁZS: Egy 15. századi veszprémi kápolnaalapítás margójára. A veszprémi Keresztelő Szent János-plébániatemplom Szűz Mária-kápolnája a 15–16. században. In: Vallásos kultúra és életmód a Kárpát-medencében, 10. Szerk.: Fogl Krisztián Sándor – Pilipkó Erzsébet. Veszprém, 2017. 64–84. p., 71–72. p.

58 Mivel később a Szent Balázs-oltárral egyesítették, így annak 1556-os helyzete alapján tehető ide.

59 Később a veszprémi székes- és a győri Szent Adalbert társaskáptalan kanonokja. Veszprémi kinevezése 1425. szept. 10-én: MREV III. 49. p. (reg.: LVI sz.); győri kinevezése néhány nappal később, szept. 15-én történt: LUKCSICS JÓZSEF – TUSOR PÉTER – FEDELES TAMÁS: Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae. (1297–1536) I–II. Bp.–Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae, 9–10.) (továbbiakban: Cameralia, 2014.) 1151a. sz. Előbbi stalluma után járó 40 dukát annátát 1426. jan. 23-án fizette meg: MREV III. 51. p. (reg.: LXII. sz.) = Cameralia, 2014. 1154. sz.

- Tamás 1439. jan. 18. (DL 102474.)
- István 1457. máj. 9. (DL 49569.); 1464. júl. 17. (DF 276948.); 1469. ápr. 12. (DL 66296.); 1471. ápr. 8. (DL 102179.)

13. Szent János evangélista oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1337. nov. 30. (VOSuppl 226. p. = VeszpReg 296.)
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: a székesegyházban („altaris sancti Johannis ewangeliste in dicta ecclesia nostra fundatorum" – VO 177. p.), keleti oldalon (1556)
(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)
Birtokai: 1337. nov. 30. előtt néhai [Ákos nb. Sági] Miklós volt somogyi főesperes (1331–1335)[60] lelke üdvéért az oltárnak adományozta a 4 márkát érő veszprémi telkét gyümölcsfákkal. (VOSuppl 226. p.) 1373. márc. 13-án Balázs zalai főesperes (1364–1373)[61] adományából egy patvásári malomhelyhez (VO 316. p.), 1378. aug. 22-én pedig végrendeletének végrehajtása során egy veszp-rémi várbeli telekhez jutott az oltár a rajta található épületekkel, továbbá egy patvásári malomhoz, két berénhidai szőlőhöz és más liturgikus tárgyakhoz. (VO 316–317. p.) 1412. ápr. 13-án a veszprémi káptalani városrészben lévő vásárolt házáról (VO 177. p.), 1435. nov. 8-án a jutasi Vízközben fekvő rétjéről és három holdnyi szántójáról van adatunk. (VOSuppl 381–382. p.)
Egyéb: 1415-ben oltárigazgatója tanú volt Pál fia Péter nagyprépost kiközösítésénél. (VO 184. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 25., p.; ÁDÁM, 1912. 68. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 152. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:
- Mihály 1385. jún. 29. (DRESKA. I. 349. p.)
- Orboz István 1415. márc. 21. (VO 184. p.)
- Mihály 1429. ápr. 19. (PRT X. 650.)
- Zalai Mihály succentor 1435. (FEJÉRPATAKY, 1887. 175. p.)
- Tamás sublector 1435. nov. 8. (VOSuppl 381. p.); clericus 1435. nov. 10. (DL 44066.); 1435. dec. 8. (VOSuppl 383. p.)

14. Keresztelő Szent János és Szent Pál apostol oltár
Alapító: Koroknai János felsőörsi prépost (1388–1415)[62]
Első előfordulás: 1401. jún. 24. (VO 175. p.)
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: a főhajóban (1401: „in corpore dicte ecclesie nostre" – VO 175. p.; 1404: „in corpore dicte ecclesie nostre constructe" – VOSuppl 369. p.), a székesegyház nyugati oldalán (1556)
(*C1 v. C2 v. C3 sz.*)
Birtokai: 1404. jan. 18-án egy jutasi malomra kapott az oltár adományt. (VOSuppl 369–370. p.) A donátor, jutasi Nagy (Kont) Miklós leszármazottjai az 1430-as években sikertelenül próbálták visszaperelni a malmot a javadalomból. (1430. júl. 25.: VOSuppl 381. p.; 1437. dec. 17.: MEV 21–23. p.; 1438. jan. 16.:

---

60 ENGEL PÁL: Magyar középkori adattár. Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. (továbbiakban: ENGEL, 2011.) Ákos nem, 2. tábla: Sági.

61 Főesperességére az első adat: 1364. dec. 12. (VeszpReg 577. sz.)

62 Vö.: C. TÓTH, 2013. 53. p. (Fehérvári kanonoki kinevezése 1394. jan. 5-én kelt: MREV II. 294. p.)

VOSuppl 391. p.; 1438. ápr. 28.: VOSuppl 392. p.; 1438. júl. 24.: VOSuppl 393–401. p.) 1416. jan. 20-án Koroknai János örsi préposttól örökölt, a káptalani fürdővel szomszédos házát az oltárigazgató elcserélte Dubnicai János kanonok (1410–1418) egy veszprémi házával. (VO 189. p.) 1505. aug. 10-én a kisberényi Almádi szőlőhegyen volt szomszédos egy telekvásárlásnál (VO 311. p.); 1519. márc. 9-én pedig újabb szőlőt vásárolt itt rektora a javadalom meglévő szőlője szomszédságában. (VOSuppl 486. p.)
Egyéb: –
Említi: BÉKEFI, 1907. 25. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 130. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Gergely 1416. jan. 20. (VO 189. p. = ZsO V/1450. sz.)
- Ötveni Domonkos[63] somogyi főesperes, 1430. júl. 25. (VOSuppl 381. p.); szörényi püspök 1437. dec. 17. (VOSuppl 387. p.); 1438. jan. 16. (VOSuppl 391. p.); 1438. ápr. 24. (VOSuppl 392. p.); 1438. júl. 24. (VOSuppl 393. p.)
- Verőcei Simon kanonok, felsőörsi prépost 1450. dec. 24. (MEV 158. p.); kanonok és oltárigazgató 1455. okt. 16. (VOSuppl 415. p.); kanonok[64] 1457. aug. 6. (DL 15180.)
- Kortói Mátyás kanonok 1495. júl. 13. – 1508. júl. 13.
- Vincenzo Baldo kanonok 1510. júl. 13. – 1515. júl. 13.
- György 1519. márc. 9. (VOSuppl 486. p.)
- Jacobus Merlini kanonok 1524. júl. 13. – 1528. júl. 13.

15. Szent Katalin és Szent Dorottya-oltár
Alapító: [Csitári] Miklós segesdi főesperes (1406/13–1453), vikárius[65]
Első előfordulás: 1435 (FEJÉRPATAKY, 1887. 176. p.)[66]
Kegyúr: veszprémi székeskáptalan (1556)[67]

---

63 Veszprémi kanonok, somogyi főesperes (1418–1438), szörényi püspök (1437–1444). Vö.: C. TÓTH, 2017. 101. p.

64 Vö.: C. TÓTH NORBERT: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. II. Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.) (továbbiakban: C. TÓTH, 2015.) 103. p.; BEDY, 1934. 52. p.

65 A kincsjegyzék keletkezése, az 1435. év előtti időben Csitári Miklós segesdi főesperes vikáriusságára a következő esztendőkből van adatunk: 1416–1417, 1420, 1426, 1428. 1440 után további adatok ld.: C. TÓTH, 2017. 115. p.; C. TÓTH, 2015. 129–130. p. A Csitári családra újabban ld.: HARASZTI SZABÓ PÉTER: Egy értelmiségi karrier a kúrián: Csitári Lőrinc nádori jegyző és családja. In: *Fons,* 2017. 323–346. p.

66 A székesegyházi kincsjegyzék 1435-ben néhai Eperjesi Mátyás kanonok, illetve Liptói Miklós nagyprépost (1416–1438) – vö.: C. TÓTH, 2013. 72. p.; KARLINSZKY, 2014. 96., 102–103. p. – által az oltárnak adományozott felszereléseket vett számba.

67 Az 1556-os javadalomjegyzék alapján a káptalan által adományozott rektorátusok esetében – ha csak nem rendelkezünk az oltár elhelyezkedésére vonatkozó más információval, mint amilyen például az altemplombeli Szűz Mária-, illetve a Krisztus Teste-oltár esetében birtokunkban van – nem szűkíthető tovább azok fekvése azon túlmenően, hogy nyilvánvalóan székesegyházon belül voltak. Kizárható ugyanakkor, hogy valamelyik mellékkápolnában vagy az altemplomban lettek volna, ezeket ugyanis minden forrás jelölte.

Elhelyezkedés: a székesegyházban („altaris sancte Catherine in dicta ecclesia nostra Wesprimiensi constructi" – VO 259. p.)
Birtokai: A kettős titulusú oltár valamikori különállása tanújaként egyedül a Szent Katalin-oltár jutasi rétjét említették 1476. jan. 9-én (VO 259. p.), s az oltárok ugyancsak jutasi rétjét említették az éneklőkanonoki javadalom vizsgálata végett kiküldött bizottság által kihallgatott tanúk 1511. szept. 30-án. (VO 331–332. p.) A székeskáptalan 1518. jan. 29-én 100 forint értékű veszprémi házat adományozott az oltárnak. (VO 336. p.)
Egyéb: 1484. márc. 16-án egyesítve volt a Szent Borbála-oltárral. (VO 269. p.) Ugyancsak e három titulussal sorolták fel az oltárt az 1556-os javadalomlistában is. (Szk 327. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 25. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 69. p. (Dorottya); ill. 162. p. (Katalin); BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Ambrus 1465. ápr. 19. (DL 102592.)
- Ceglédi Orbán kanonok[68] 1495. jún. 23. (MREV IV. 52. p.) – 1511. szept. 30. (VO 331. p.)
- Salamonvári Péter kanonok[69] 1518. jan. 29. előtt (VO 336. p.)
- Telekesi János kanonok[70] 1518. jan. 29. (VO 336. p.)

16. Szent Borbála-oltár
Alapító: Gatalóci Mátyás veszprémi püspök (1440–1457, VO 336. p.)
Első előfordulás: 1445. febr. 25. (MEV 73. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: –
Birtokai: –
Egyéb: 1484-ben már egyesítve volt a Szent Katalin és Szent Dorottya oltárral. Ld. ott!
Említi: BÉKEFI, 1907. 25. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 61. p.

oltárigazgatók:

- Bálint 1445. febr. 25. (MEV 73. p.)

17. Szent Kereszt-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1354. márc. 21. (DF 208298.). Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1372-re tette.
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyházban („altari sancti crucis in prefata ecclesia nostra constructi" – VO 237. p.), nyugati oldalán (1556), a szentélyrekesztőnél[71]
(C3 sz.)
Birtokai: 1465. máj. 11-én jutasi nemesek két vámosi jobbágytelkét kapta adományként az oltár. (VO 236–237. p.) A Szent Kereszt-oltár javairól 1491 után

[68] Ceglédi Orbánra ld.: Szk 341. p.
[69] Salamonvári Péterre ld.: Szk 368. p.
[70] Telekesi Jánosra ld.: Szk 376. p.
[71] A szentélyrekesztőnél található Szent Kereszt „népoltárokról" ld.: HAJÓS GÉZA: A pécsi románkori székesegyház „népoltára" története, helye, ikonográfiája és jelentősége. In: *Művészettörténeti Értesítő,* 1966. 185–193. p. Középkori veszprémi előzményéről, analógiák alapján: ÁDÁM, 1912. 72. p.

készült leltár, amely szerint több kanonok tett adományt javára, így néhai Somodari György (kanonok 1439 és 1491 előtt) Alsóörsön, Kornis Mihály segesdi főesperes (1473–1484) Felsőörsön, Gyulai Balázs olvasókanonok (1472–1515) Csopakon, néhai Vámosi Albert kanonok, oltárigazgató (1448–1471) pedig végrendeletileg Paloznakon. (VO 296. p.) 1516-ban Borhi Balázs somogyi főesperes (1498–1517)[72] misealapítványt hozott létre az oltárnál szentmártonföldi birtoka fejében. (VO 325–327. p.)
Egyéb: 1417. nov. 26-án rektora, Balázs budai főesperes (1412–1419) részt vett Rozgonyi Péter dömösi prépost veszprémi püspökké (1417–1425) történő választásában. (VO 196. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 25. p.; ÁDÁM, 1912. 68. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 170. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- János 1354. márc. 21. (DF 208298.); 1355. szept. 19. (DL 41269.)
- Antal 1365. okt. 15. (DL 66164.); 1366. júl. 15. (DL 49936.); 1368. aug. 18. (DL 69986.); 1372. okt. 28. (ZO II. 66. p.); 1376. máj. 3. (DL 91827.)
- Kállói Balázs budai főesperes 1417. nov. 26. (VO 196. p.)
- Vámosi Albert kanonok 1491. előtt (VO 296. p.)
- Gyulai Balázs olvasókanonok 1495. júl. 13. – 1514. júl. 13.
  †1515. szept. 8. előtt (VO 324–325. p.)
- Bikádi Ferenc, Statileo János gubernátor, örsi prépost speciális káplánja kinevezése 1515. szept. 8. (VO 324. p.); elcseréli javadalmát 1522. dec. 4. (VO 337. p.); 1523. febr. 4. (VO 338. p.)
- Körmendi Balázs kanonok[73] csere révén jut hozzá a javadalomhoz 1522. dec. 4. (VO 337. p.); 1523. febr. 4. (VO 338. p.) – 1528. júl. 13.

<u>18. Szent Péter apostol oltár</u>
Alapító: –
Első előfordulás: 1353. máj. 2. (DL 41240.). Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1430-ra tette.
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: a székesegyházban („altaris beatorum Petri et Pauli apostolorum similiter in ecclesia nostra prefata constructi" – VO 246. p.; „altari sancti Petri in eadem ecclesia Wesprimiensi fundato" – VOSuppl 479. p.), nyugati oldalán (1556)
(*a3 v. A2 v. A3 v. C1 v. C2 v. C3 v. B2 v. B3 v. b3 sz.*)
Birtokai: 1421. ápr. 20-án a Szent Mihály oltárral közös rétje volt Jutason. (VOSuppl 373. p.) 1467. jún. 1-én Csopakon a Szent Péter és Pál apostol oltárnak (VO 246. p.), 1505. aug. 20-án (VO 311. p.) és 1519. márc. 9-én (VOSuppl 486. p.) a Szent Péter apostol oltárnak a kisberényi Almádi szőlőhegyen fekvő

---

[72] Kanonok 1495 és 1497 között, majd somogyi főesperes 1517-ben bekövetkezett haláláig. Vö.: KARLINSZKY BALÁZS: A veszprémi káptalan a középkorban. A veszprémi székeskáptalan középkori birtokai. Piliscsaba, 2013. (Kézirat. PhD-disszertáció. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola.) 91–93. p.

[73] Körmendi Balázs 1519-től kanonokként szerepelt a számadáskönyv adatai között, majd 1529 és 1533 között őrkanonok lett. Győrött is viselt javadalmat: először oltárosként 1510-ben találkozunk a nevével, majd 1532 és 1545 között kanonok, 1545–1561-ben pedig őrkanonok volt. BEDY VINCE: A győri székeskáptalan története. Győr, 1938. (Győregyházmegye múltjából, III.) 357–358. p.

birtoka adatolható. 1508. máj. 22-én a szentkirályszabadjai és veszprémi határ elkülönítésekor egy cserjés területét (rubetum) írták össze. (VOSuppl 477. p.)
Egyéb: 15. század eleji létezését bizonyítja, hogy 1435-ben néhai (Koroknai) András vikárius (1387, 1389, 1394–1396, 1401–1403)[74] miseruha adományait vették leltárba. (FEJÉRPATAKY, 1887. 182. p.) 1399. szept. 28-án igazgatója tanúként jelen volt a Rakolupi Bereck nagyprépost (1397–1411)[75] elleni kereset ügyében hozott döntéskor. (VO 173. p.) 1509. ápr. 9-én [Dobszai?] Balázs kanonok végrendelete szerint Miklós, a Szent György-oltár igazgatója heti két misét volt köteles ennél az oltárnál is bemutatni. (VOSuppl 479. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 26. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 364. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Demeter 1353. máj. 2. (DL 41240.)
- Pál 1386. máj. 15. (VeszpReg 850. sz.)
- István, Domonkos fia 1395. dec. 13. (DL 8121.); 1399. szept. 28. (VO 173. p.); 1402. jún. 21. (DL 103402.); 1404. szept. 4. (DL 103406.)
- Vasvári László felsőörsi prépost[76] 1430. ápr. 5.[77]
- Zirci Antal kanonok 1495. júl. 13. – 1499. júl. 13.
- Budai János kanonok 1501. júl. 13. – 1508. júl. 13.
- Pak(o)si Gergely kanonok 1512. júl. 13. – 1525. júl. 13.
- Enyerei János kanonok 1526. júl. 13. – 1528. júl. 13.

19. Szent Péter katedrája, Szent Péter vértanú[78] és Szent Miklós hitvalló oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1490
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház nyugati oldalán (1556)
(*a3 v. A2 v. A3 v. C1 v. C2 v. C3 v. B2 v. B3 v. b3 sz.*)
Birtokai: 1490-ben a veszprémi Sárszegen lévő házhelyet kapott adományként. (VO 295. p.)
Egyéb: –
Említi: BÉKEFI, 1907. 26. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Albert 1490. máj. 2. (VO 295. p.)

---

74 Koroknai János felsőörsi prépost testvére (VO 175. p.), 1380 és 1403 között segesdi főesperes. 1380: VOSuppl 317. p.; 1387: VOSuppl 355. p.; 1389: ZsO I/1006–1007. sz.; 1394: ZsO I/3749. sz.; 1395: VO 169. p.; ill. ZsO I/3788. sz.; 1396: ZsO I/4312. sz.; 1401: VO 175. p.; ill. BÓNIS, 1997. 1738. sz.; 1402: ZsO II. 1837. sz.; 1403: ZsO II/2213. sz.

75 Vö.: C. TÓTH, 2013.; KARLINSZKY, 2014. 96. p.

76 C. TÓTH, 2013. 53. p.

77 Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiad.: Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr–Bp., 1865–1891. (továbbiakban: HO.) III. 359. p.

78 Kézenfekvő lenne azonosnak venni a két Szent Péter-oltárt, mivel a rendelkezésre álló adataik között nincs időbeli átfedés – kivételt képez az 1556-os javadalomjegyzék, amely világosan megkülönbözteti a Szent Péter apostol és a Szent Péter vértanú oltárokat a püspöki adományozásúak között. Szk 326. p.

20. Szent Ulrik-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1378. szept. 22. (DL 91848.). Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1399-re tette. A korábbi időpontot támasztja alá az is, hogy 1435-ben Deméndi László váradi püspök (1378–1382) adományát vették leltárba, aki korábban veszprémi főpásztor (1373–1377) volt. (FEJÉRPATAKY, 1887. 180. p.)[79]
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház keleti oldalán (1556)
(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)
Birtokai: Az oltárigazgatónak a veszprémi Szent Katalin domonkos kolostor környékén volt háza, a káptalan egyik elhagyott malma mellett.[80]
Egyéb: 1448. máj. 8-án oltárigazgatója tanúként volt jelen előbb akkor, amikor a káptalani tagok ügyvédet fogadtak (MEV 107. p.), majd amikor júl. 20-án az őrkanonok a székeskáptalan Emődi Pál nagyprépost (1446–1455) elleni panaszával, a püspök ítéletével szemben Esztergomba fellebbezett (MEV 111. p.). 1508. nov. 15-én Szentmihályfalvi Antal néhai kanonok (1495–1507) végrendeletének végrehajtásával a Szent Ulrik-oltár új alapítványt kapott a rajta újonnan létrehozandó Mária Mennybemenetele titulussal. A végrendelkező adományából az oltárigazgató paloznaki és csopaki szőlőkhöz, illetve egy veszprémi házhoz jutott. (VO 318. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 26. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 492. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- János 1378. szept. 22. (DL 91848.)
- István karpap 1399. ápr. 27.[81]
- Kelemen 1415. márc. 21. (VO 184. p.)
- Mihály 1417. nov. 26. (VO 195. p.)
- Fábián 1448. máj. 8. (MEV 107. p.); 1448. júl. 20. (MEV 111. p.); 1453. júl. 17. (DF 207891.); 1453. dec. 4. (HO V. 376. p.)
- Lovasi Imre[82] 1457. aug. 6. (DL 15180.); káptalani ügyvéd 1462. aug. 9. (DF 201380.)

---

[79] Szent Afra és Szent Ulrik az augsburgi egyházmegyéhez kapcsolódó szentek; patrocíniumaik jellemzően 14. századi vagy korábbi alapítású templomoknál figyelhetők meg. MEZŐ, 2003. 32., 492. p.

[80] A ház korábban Rezi Imre kanonoké (1469–1495) lehetett, aki 1495. júl. 13-án volt jelen utoljára a kanonoki jövedelem-felosztások alkalmával. (1469: VO 247. p.) A számadáskönyv adatsoraiban olvasható malomkezelési felosztások felsorolásában második vagy harmadik helyen említett malmot 1510-ig „Rezi háza mellettiként" (ante domum Rezy), majd 1511-től már a Szent Ulrik-oltár háza mellettiként (ante domum Sancti Uldarlici) jegyezték fel, olykor hozzátéve, hogy a domonkosok vagy a Szent Katalin-kolostor mögött (retro claustrum beate Catharine / praedicatorum) állt. Szk passim.

[81] FEJÉR, GYÖRGY: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XII. Budae, 1829–1844. (továbbiakban: CD.) X/2. 696. p.

[82] Korábban Gatalóci püspök káplánja (1453. okt. 24: DL 101858.), később esztergomi (1459–1483) és óbudai (1476). Előbbire: C. TÓTH, 2015. 136/21. sz.; utóbbira: KÖBLÖS JÓZSEF: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. A budai, fehérvári, győri

- Szentmihályfalvi Antal 1495. júl. 13. – 1507. júl. 13.
- Igali Kelemen v. Petrisevics N. kanonokok v. N. somogyi főesperes 1528. júl. 13.

21. Szent István protomártír oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1467. máj. 30. (VO 243. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: a székesegyházban („sancti Stephani prothomartiris et sancti Gregorii confessoris altarium in prefata ecclesia nostra fundatorum" – VO 243. p.)
Birtokai: 1467-ben a jutasi Vízközben lévő rétje adatolható. (VO 243. p.)
Egyéb: Egyedül 1467-es előfordulása ismeretes; sem az 1435-ös kincsjegyzékben, sem az 1556-os javadalomjegyzékben nem fordul elő. Feltehetően azonos a Szent István király oltárral.[83]

22. Szűz Mária mennybemenetele oltár
Alapító: Szentmihályfalvi Antal kanonok (1495–1507)
Első előfordulás: 1508. nov. 15. (VO 318. p.)
Kegyúr: székesegyházbeli Krisztus Teste-oltár igazgatója (1556)[84]
Elhelyezkedés: a Szent Ulrik-oltár „fölött" volt („novam fundationem nove Assumptionis Virginis Marie super altare sancti Uldarici" – VO 318. p.)
(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)
Birtokai: –
Egyéb: –
Említi: MEZŐ, 2003. 398. p.

23. Szűz Mária mennybemenetele, Mindenszentek és Keresztelő Szent János fővétele oltár
Alapító: Polyáni (Somodori) János kanonok (1479–1494)
Első előfordulás: 1480. márc. 12. (VO 322. p.)
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: a székesegyház déli, kisebb v. alsó sekrestyéje mellett („Assumptionis Mariae ac Omnium Sanctorum, decolationis sancti Johannis Baptiste… iuxta ac secus sacristiam inferiorem meridiem" – VO 322. p.)
(A4 v. a4, esetleg A3 v. a3 sz.)
Birtokai: –
Egyéb: –
Említi: MEZŐ, 2003. 398. p. (A székesegyház két Szűz Mária-oltárát ismeri, azonban egyik közülük az altemplombeli.)

24. Krisztus Teste és Mindenszentek-oltár
Alapító: Kornis Mihály segesdi főesperes (1473–1484)
Első előfordulás: 1483. dec. 15. (VO 267. p.)
Kegyúr: veszprémi székeskáptalan
Elhelyezkedés: a kórus oldalán, észak felől. („domino Michaeli Kornis et per eum altari Sacratissimi Corporis Dominici et Omnium Sanctorum in ecclesia

és pozsonyi káptalan adattárával. Bp., 1994. (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok, 12.) 329/136. sz.

83 A veszprémi pontifikálé sem emeli ki tiszteletét. SZIGETI, 1972. 7. p.

84 Szk 328. p.

nostra Wesprimiensi supradicta iuxta et ad latus chori eiusdem eccesie nostre a parte septemtrionali per ipsum de novo constructo." – VOSuppl 450. p.) Egy 1486-ban kiadott oklevél már csak egyetlen titulussal Krisztus Teste-oltárként említi a stallum közelében. („altaris Corporis Christi in ecclesia Wesprimiensi penes stallum fundati" – VO 281. p.)

(*B3 v. b3, de legvalószínűbb: B4 sz.)*

Birtokai: 1483. dec. 15-én két jutasi nemes a Kornis Mihály segesdi főesperestől egy jutasi malom rendbehozatalára felvett kölcsön fejében a kanonok által emelt, székesegyházbeli Krisztus Teste és Mindenszentek-oltárnak kötelezték magukat búza beszolgáltatásra. (VO 267–268. p.) A következő évben, jún. 14-én, mivel az adósok egyike a vállalt kötelezettséget nem tudta teljesíteni, a jutasi malmot, illetve egyéb birtokai közül szántókat és réteket, valamint egy berényi szőlőt az oltárnak adományozott. (VO 273–274. p.) Nem sokkal később, aug. 21-én Gál veszprémi domonkos perjel a veszprémi Sárszegen lévő kúriás telkét, Jutason a Kétvízközben fekvő rétjét, illetve ugyanitt a Sárszeghegy Kádárta felé eső részén lévő 24 hold szántóját 40 forintért eladta Kornis Mihály főesperesnek, és rajta keresztül az újonnan létrehozott oltárnak. (VO 275. p.) 1486. jún. 15-én a jutasi Víztő nevű helyen lévő Nagyrét szomszédságában lévő rétje adatolható. (VO 281. p.) 1513. nov. 11-én Körmendi Balázs oltárigazgató saját javaiból tett hozzá az oltár javadalmához két szőlőt: egy paloznakit 32, és egy alsóörsit 28 forint értékben. (VOSuppl 482–483. p.)

Egyéb: Kornis Mihály főesperes, az oltár alapítója 1484. márc. 16-án kelt végrendeletében több oltárfelszerelést (liturgikus tárgyak, misekönyvek stb.), illetve készpénzbeli alapítványokat tett az oltár javára. (VO 269–270. p.) Az 1556-os javadalomjegyzék két önálló oltárként említi: a Krisztus Teste-kápolna (!) igazgatóságát a káptalan, a Mindenszentek-oltárét a püspök adományozta. (Szk 326–327. p.)

Említi: BÉKEFI, 1907. 22. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p. (előbbiek a Szent György-kápolnában lévő Krisztus Teste-oltárral keverték); MEZŐ, 2003. 207. p.

oltárigazgatók:

- Gombai Gergely 1484. márc. 16. (VO 270. p.); 1484. márc. 21. (VO-Suppl 450. p.); 1484. jún. 14. (VO 274. p.); 1484. aug. 21. (VO 276. p.)
- Körmendi Balázs 1513. nov. 11. (VOSuppl 482. p.); kanonok 1522. dec. 4. (VO 337. p.), ekkor elcseréli javadalmát Bikádi Ferenccel
- Bikádi Ferenc 1522. dec. 4. (VO 337. p.); 1523. febr. 4. (VO 338. p.)

25. Szentháromság-oltár

Alapító: Jenői Mátyás kanonok (1496–1528)[85]

Első előfordulás: 1556.

Kegyúr: veszprémi székeskáptalan (1556)

Elhelyezkedés: –

Birtokai: –

Egyéb: Egyedül az 1556. évi javadalomjegyzékben szerepel.

Említi: MEZŐ, 2003. 485. p.

26. Szent Megváltó-oltár

Alapító: –

Első előfordulás: 1556.

[85] „Rectoratus Sancte Trinitatis per magistrum Mathiam Ienew fundatus cum domo et vineis simul." – Szk 327. p.; Jenői Mátyásra ld.: Szk 352–353. p.

Kegyúr: veszprémi székeskáptalan (1556)
Elhelyezkedés: –
Birtokai: –
Egyéb: Egyedül az 1556. évi javadalomjegyzékben szerepel.
Említi: MEZŐ, 2003. 392. p.

27. Mindenszentek-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1556.
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház keleti oldalán (1556)
(*C4 v. C5 v. A4 v. B4 sz.*)
Birtokai: –
Egyéb: Egyedül az 1556. évi javadalomjegyzékben szerepel.
Említi: SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 338. p.

28. Elhunytak oltára
Alapító: –
Első előfordulás: 1556.
Kegyúr: veszprémi székeskáptalan (1556)
Elhelyezkedés: –
Birtokai: –
Egyéb: Egyedül az 1556. évi javadalomjegyzékben szerepel.
Említi: MEZŐ, 2003. 73. p.

II. A veszprémi székesegyház Szűz Máriáról nevezett altemplomának oltárai

29. Szűz Mária-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1304. febr. 19. előtt (VO 101. p.)
Kegyúr: veszprémi székeskáptalan (1556)
Elhelyezkedés: az altemplomban („altaris beate Virginis de cripta Wesprimiensis ecclesie" – VO 101. p.)
(C4 v. C5 v. C6 sz.)
Birtokai: –
Egyéb: 14. század eleji eredetéről tanúskodik Márton fehérvári főesperes 1318 körülre keltezhető végrendelete (VO 43. p.), illetve Sebestyén somogyi (1340), később zalai főesperes (1341–1345 és 1360 között) kehely adománya, amelyet 1435-ben jegyeztek fel. (FEJÉRPATAKY, 1886. 568. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 26. p.; ÁDÁM, 1912. 68. p.; MEZŐ, 2003. 398. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:
- Jekmynus dékán, kanonok 1304. febr. 19. előtt (VO 101. p.)
- Mátyás prebendarius 1304. febr. 19. (VO 101. p.)
- Tamás presbiter 1318. (VO 43. p.)
- Tamás succentor 1343. jan. 14. (DL 40903.)
- János, Simon fia 1415. jan. 2. (MREV II. 378. p.), későbbi veszprémi őrkanonok (1415–1435)

30. Szent Imre-oltár

Alapító: 1083. aug. 15. után
Első előfordulás: 1368. szept. 9.
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: az altemplomban („altari beati Emerici ducis et confessoris in cripta ecclesie nostre antedicte" – VO 149. p.; „altare sancti Emerici in eadem cripta" – FEJÉRPATAKY, 1887. 175. p.), a székesegyház déli oldalán (BEDY, 1934. 66. p.), székesegyház keleti oldalán (1556)
(C4 v. C5 v. C6 sz.)
Birtokai: Egy patvásári malomtelket adományozott az oltárnak Zsámboki László püspök (1358–1371) 1368. szept. 9-én. (VO 149. p.) 1467. jún. 1-én egy csopaki szőlőjét említi egy oklevél. (VO 246. p.) 1484. febr. 24-én az oltár a Veszprém megyei Szőlősön 27 hold rétet és szántót kapott adományként. (VO 268–269. p.)
Egyéb: –
Említi: BÉKEFI, 1907. 26. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 119. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Demeter 1486. jún. 11. (DF 262510.)
- Petri Miklós v. Julianus Merlini kanonok 1510. júl. 13. – 1527. júl. 13.
- Rezi Gál örsi prépost 1548. jún. 27. (BEDY, 1934. 66. p.)

31. Szent Miklós-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1381
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: az altemplomban (1435: „altare sancti Nicolai in eadem cripta" – FEJÉRPATAKY, 1887. 175. p.),[86] a székesegyházban („in ecclesia nostra Wesprimiensi prefata constructi" – VO 272. p.), székesegyház keleti oldalán (1556)
(C4 v. C5 v. C6 sz.)
Birtokai: 1484. máj. 25-én a veszprémi Sárszegen, a káptalani városrészben rendelkezett egy házhellyel (VO 272. p.; VOSuppl 450. p.), illetve augusztus 21-én Jutason a Kétvízköz nevű helyen rétje volt a Szent Balázs- és a Szent Gergely-oltároké szomszédságában. (VO 276. p.)
Egyéb: 1399. szept. 28-án igazgatója tanúként jelen volt a Rakolupi Bereck nagyprépost elleni kereset ügyében hozott döntéskor. (VO 173. p.)
Többször említenek a források Szent Miklós-oltárt a székesegyházban, az altemplom megjelölése nélkül. Ezeket az említéseket jobb híján az altemplombelivel azonosnak feltételeztem. Sőt, 1467-ben ismert egy Szent Miklós-oltár, amelyet a Szent András apostol, Szent András és Benedek vértanúk, Szent Gál hitvalló és Mária Magdolna oltárral együtt az őrkanonoki stallummal von össze Vetési Albert püspök.[87] 1490-ben Szent Péter katedrája és vértanú, valamint Szent Miklós hitvalló oltárra van adatunk. Ezeket különbözőnek tekinthetjük az altemplombeli Szent Miklós-oltártól, mivel mindhárom (Szent András, Szent Péter, illetve Szent Miklós) titulus szerepel az 1556-os jegyzékben. Utóbbi ese-

[86] Egyik kazuláját felhasználták Körmendi Pál kanonok temetésére (akire származik), amelynek végrehajtója (Csanádi) Péter vikárius volt. Előbbi személyére az egyetlen forrás 1417-ből, utóbbi tisztségviselésre pedig 1434-es adatunk van. (1417: VO 196. p.; ill. 1434: BÓNIS, 1997. 2385. sz.)

[87] Ld. korábban: VO 241–245. p.

tében a biztosan altemplombeli Szent Imre-oltárral együtt nem jelölték annak kriptabeli elhelyezkedését.
Említi: BÉKEFI, 1907. 26. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 308. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Péter 1381. ápr. 26. (CD IX/5. 536. p.)
- Tamás 1384- ápr. 26. (DL 7074.)
- János, Lukács fia 1399. szept. 28. (VO 173. p.)
- László 1417. nov. 26. (VO 195. p.)
- Ősi László 1478. jan. 12. (HO V. 345. p.)
- Hajmáskéri Damján kanonok 1501. júl. 13. – 1525. júl. 13.

III. A veszprémi székesegyház Szent László-kápolnájának oltára

32. Szent László-oltár[88]
Alapító: Himfi Benedek pilisi ispán és ősei[89]
Első előfordulás: 1359. máj. 18. előtt.[90]
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: a székesegyházban („altaris eiusdem sancti Ladislai regis in ecclesia kathedrali Wesprimiensi" – VO 225. p.), székesegyház nyugati oldalán (1556) – Az alaprajz, illetve az azon biztosan lokalizálható Szent György- és Szentlélek-kápolnák fekvése miatt kizárólag a székesegyház déli oldalán képzelhető el további kápolna.[91]
(*a2, a3, esetleg a4 sz.*)
Birtokai: Az alapító dotálta 1363. márc. 12. előtt a két darabban fekvő berénhidi szőlővel. (VeszpReg 560. sz.[92]) 1412. ápr. 13-án háza a veszprémi káptalani városrészbe adatolható. (VO 177. p.) 1471. aug. 24-én ugyanakkor már a veszprémi vár sziklája alatt, az ellenkező, nyugati oldalon volt. (VO 249. p.) 1453-ban Döbröntei Tamás pannonhalmi kommendátor, az alapító leszármazója új adományt kapott az uralkodótól az oltár egy vászolyi birtokára. (VO 225. p.) 1462. jan. 17-én a jutasi Izsóréten volt rétje (MEV 254. p.), 1484. máj. 25-én pedig az ugyancsak jutasi Sárszeghegyen szántóföldje. (VO 272. p.) 1522-ben Bucsó

---

88 A források egyetlen kivételtől eltekintve oltárról beszélnek; kápolnáról egyedül az 1359-es, pápai udvarból származó búcsúengedély szól.

89 A család adományairól az 1435-ös leltárban is olvashatunk: Debrentei Him fia Benedek (†1380) özvegye [Essegvári Dorottya, †1393] több adományáról. FEJÉRPATAKY, 1887. 176., 181. p. A családra: ENGEL, 1996. II. 100. p.; ENGEL, 2001. Him rokonsága, 2. tábla: Himfi.

90 A forráskiadványban április szerepel. Javítva a szöveg alapján: „quintodecimo kalendas Junii". MREV II. 182. p.

91 A katolikus lexikon is erre az oldalra helyezi: BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

92 = Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium. Szerk.: Kristó Gyula – Blazovich László – Géczi Lajos – Almási Tibor – Kőfalvi Tamás – Tóth Ildikó – Makk Ferenc – Piti Ferenc – Sebők Ferenc – Teiszler Éva – B. Halász Éva – Rábai Krisztina. I–XLVII. Bp.–Szeged, 1990–2017. (továbbiakban: AOkl.) 1363. 122. sz.

Simon berénhidi jobbágy végrendelkezett az oltár számára egy mámai szőlőről.[93]
Egyéb: Oltárigazgatója 1484. márc. 16-án Kornis Mihály segesdi főesperes végrendeletének egyik végrehajtója volt. (VO 270. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 23. p.; ÁDÁM, 1912. 69–70. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 211. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Fajszi Pál kanonok 1453. máj. 27. (MEV 171. p.)
- Péter 1471. máj. 31. (DL 45467.)
- Tamás 1484. márc. 16. (VO 270. p.)
- András 1532. (ETE II. 228. p.)
- Péter 1541. okt. 16. (ETE III. 557. p.)

IV. A veszprémi székesegyház Szentlélek-kápolnájának oltára

33. Szentlélek-oltár
Alapító: –
Első előfordulás 1358. aug. 27. után (AOkl 1358. 955. sz.)
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: A székesegyház északi oldalán (1503: „capella Sancti Spiritus ad latus ecclesie cathedralis Wesprimiensis a parte aquilonali constructa" – VO 305. p.; 1509: „ad latus aquilonare dicte ecclesie Wesprimiensis fundate" – VOSuppl 478. p.),[94] a székesegyház nyugati oldalán (1556)
(*b2 sz.*)
Birtokai: 1395. febr. 2-án a Veszprémvize melletti veszprémi nyugati káptalani városrészben volt Mihály kóruspap, oltárigazgatónak telke. (VO 168. p.)
Egyéb: 1435 előtti forrásaink oltárról beszélnek, azonban már korábban tervbe vehették kápolna építését. Helyén kisebb, 11. századi bővítmény állhatott, melyet már a román korban elbontottak.[95] Jánoki Demeter püspök (1387–1392, 1395–1398) adományt tett a kápolna építésére, így például 4 könyvet adományozott erre a célra. 1447-ben továbbra is a kápolna építése volt napirenden: Szabadi Tamás éneklőkanonok és oltárigazgató egy breviáriumot vett el az e célból történő értékesítésre az oltár vagyonából. (FEJÉRPATAKY, 1886. 574. p.) 1503-ban itt gyűltek össze a kanonokok a somogyi tizedekkel kapcsolatos döntések elleni tiltakozásuk oklevélbe foglalása alkalmával. (VO 305. p.) 1510-ben szintén kanonoki gyűlés színhelye volt. (Szk 150. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 23. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; MEZŐ, 2003. 222. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Domonkos 1358. aug. 27. után (AOkl 1358. 955. sz.)
- Miklós 1371. aug. 9. (ZO II. 72. p.)
- Mihály karpap 1395. febr. 2. (VO 168. p.)
- Jakab 1435. (FEJÉRPATAKY, 1887. 184. p.)

---

93 BUNYITAY VINCE – RAPAICS RAJMUND – KARÁCSONYI JÁNOS – KOLLÁNYI FERENC – LUKCSICS JÓZSEF: Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–V. Bp., 1902–1912. (továbbiakban: ETE.) I. 75–76. p.

94 Erre az oldalra helyezi: BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

95 TÓTH, 1993–1994. 330–331. p., 11. sz. jegyz. (Vö. a bevezetőben említett II. építési fázis.)

- Szabadi Tamás éneklőkanonok 1447. (FEJÉRPATAKY, 1886. 574. p.)
- Dobszai Balázs kanonok 1495. júl. 13. – 1497. júl. 13.
  [néhai Balázs kanonok 1509. ápr. 9. (VOSuppl 478. p.)]
- Szentgyörgyi János kanonok 1498. júl. 13. – 1528. júl. 13.

V. A veszprémi székesegyház Szent Márton-kápolnájának oltára

34. Szent Márton-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1417 előtt[96]
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház nyugati oldalán (1556). Az alaprajz, illetve az azon biztosan lokalizálható Szent György- és Szentlélek-kápolnák fekvése miatt a székesegyház déli oldalán. A hosszház déli oldalához csatlakozó két román kori mellékteret azonban már a román korban átalakítják, felszámolják.[97]
(a2 v. a3 v. a4 sz.)
Birtokai: 1485. aug. 5-én Csopakon rendelkezett egy szőlővel. (VO 279. p.) 1507. júl. 13-án Tommaso Bellorusso kormányzó, helynök és oltárigazgató[98] évi 1 forintos cenzusért birtokba vette a káptalantól az oltár számára átengedett házat a veszprémi Szent Margit-egyház közelében, a nyugati káptalani városrészben. (VO 313–315. p.)
Egyéb: Oltárigazgatóját, Adriánt 1438-ban szentszéki perben bíróság elé történő idézés végrehajtásával bízzák meg. (VOSuppl 392. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 24. p.; ÁDÁM, 1912. 70. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 253. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:
- Adrián 1438. ápr. 28. (VOSuppl 392. p.)
- Tommaso Bellorusso gubernátor és vic. gen 1507. júl. 13. (VO 313–315. p.)

VI. A veszprémi székesegyház Szent György-kápolnájának oltárai

35. Szent György-oltár
Alapító: –
Első előfordulás: 1358. jún. 14. (VeszpReg 490. sz.)
Kegyúr: veszprémi püspök (1556)
Elhelyezkedés: székesegyház keleti oldalán (1556), a székesegyház északi oldalán[99]

---

96 Az 1435-ben felvett leltár szerint Domonkos fehérvári főesperes (1410–1417) egy breviáriumot hagyott a kápolna oltárának. (1410: ZsO II/7286. sz.; 1417: VO 196. p.) Adományozó volt még [Csitári] Miklós segesdi főesperes (1413–1454) és Köröshegyi László kanonok, „quondam succentor". FEJÉRPATAKY, 1887. 177. p.

97 Erre az oldalra helyezi: BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.; TÓTH, 1963. 130. p.; TÓTH, 1993–1994. 330. p., 11. sz. jegyz. A hivatkozott Turco-féle alaprajz (1569) pontatlan, értelmezését Tóth Sándor 1967–1973-as kutatásai megkérdőjelezik.

98 Vö.: NEMES GÁBOR: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: Folytonosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században. Szerk.: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Veszprém, 2018. 9–46. p.

99 Erre az oldalra helyezi: BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.; GUTHEIL JENŐ: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1977. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1.)

(II. sz.)
Birtokai: 1509-ben két misealapítványt tettek az oltár javára. Előbb április 9-én Beriszló Péter kommendátor és helynök – későbbi veszprémi püspök – néhai [Dobszai?] Balázs kanonok veszprémi sárszegi házát és egy csopaki szőlőt, (VOSuppl 478–479. p.), majd április 26-án Zádori Mátyás deák végrendeletében egy 40 forintos misealapítványt hozott létre, illetve két paloznaki szőlővel is gazdagította az oltár javadalmát. (VOSuppl 480. p.)
Egyéb: 1415. márc. 21-én oltárigazgatója tanúként volt jelen Pál fia Péter nagyprépost kiközösítésénél. (VO 183. p.) 1448. júl. 20-án rektora ismét tanú volt, amikor a káptalan őrkanonokja az Emődi Pál nagyprépost elleni ügyben a püspök ítéletével szemben Esztergomba fellebbezett. (VO 219. p.) 1465-ben védőszentjének búcsúja adatolható. (VO 240. p.)
Említi: BÉKEFI, 1907. 21. p.; ÁDÁM, 1912. 69. p.; SZIGETI, 1972. 7. p.; MEZŐ, 2003. 92. p.; BALASSA–BARANYA, 2010. 138. p.

oltárigazgatók:

- Fábián 1363. dec. 16. (AOkl 1363. 646. sz.)
- Miklós 1370. okt. 14. (DL 101914.); 1375. máj. 3. (DL 91827.), 1376. ápr. 27. (DL 91825.); 1376. máj. 5. (DL 91828.); 1377. máj. 5. (DL 106182.)
- Gergely 1415. márc. 21. (VO 183. p.); 1417. nov. 26. (VO 195. p.)
- Mátyás 1435. (FEJÉRPATAKY, 1886. 569. p.)
- Lukács 1448. júl. 20. (MEV 111. p.); 1448. (MEV 118. p.)
- Mátyás 1478. jan. 12. (HO V. 345. p.)
- Miklós 1509. ápr. 9. (VOSuppl 479. p.) egyúttal a veszprémi székesegyház konzisztóriumi jegyzője; 1509. ápr. 26. (VOSuppl 480. p.)
- Petri Miklós v. Julianus Merlini kanonok 1510. júl. 13. – 1527. júl. 13.

36. Krisztus Teste és Szent Albert, Lőrinc, Sebestyén, Januarius és mártírtársaik oltár
Alapító: Vetési Albert püspök 1473. január 13. előtt. (VO 250–251. p.)
Első előfordulás: 1473. január 13. (VO 250. p.) Békefi alább hivatkozott munkájában első említését 1476-ra tette.
Kegyúr: –
Elhelyezkedés: Az oltár a székesegyház északi oldalán álló Szent György-kápolnában, jobb felől állt.[100]

(továbbiakban: GUTHEIL, 1977.) 74–85. p.; a kápolna helyzetéhez küln. 25., 32. és 33. sz. jegyz., amelyek a hivatkozott levéltári forrásokra utalnak. Vö. a Krisztus Teste és a mártírok oltárának helymeghatározásával.

[100] 1473. jan. 13.: „altare Sacratissimi Corporis Christi, sanctorumque Adalberti, Laurentii, Sebastiani ac [Ja]nuarii cum sociis suis martirum, quod ipse prelatus et dominus noster [sc. Albertus episcopus] colendissimus vivis ex marmoribus mire excisum in devota capella Sancti Georgii martiris etiam magnifice per eundem picturis et imaginibus illustratis fundavit et erexit" – VO 250–251. p. 1473. szept. 16.: „situm in capella Sancti Georgii in ecclesia Vesprimiensi" – VOSuppl 431. p. 1476. jan. 9.: „in capella beati Georgii martirii, que ad latus ecclesie Sancti Mchaelis archangeli in castro Wesprimiensi aquilonem versus est constructa" – VO 258. p. 1481. febr. 18.: „in capella Sancti Gergii martiris ad latus eiusdem ecclesie Wesprimiensis a parte quilonali constructa per ipsum dominum Albertum episcopum de novo fundato et dotato, ac in latere [dextr]o" – VOSuppl 445. p.

(II sz.)
Birtokai: 1473. jan. 13-án a székeskáptalan az oltárnak adományozta néhai társuk, Hadadi Demeter kanonok váralján lévő házát. (VO 251. p.) 1476. jan. 9-én Vetési püspök az oltárnak Füreden és Csopakon 2-2 szőlőt, Pókaföldön egy malmot és egy rétet, Jutason egy jobbágytelket és egy rétet adományozott. (VO 258–259. p.) 1481. febr. 18-án ugyancsak a püspök 40 forintért egy pókaföldi malomhelyet vásárolt magának és az oltárnak (VOSuppl 444–445. p., ill. megerősítése: uo., 446–447. p.),[101] majd nem sokkal később, márc. 12-én az oltárnál az elhunyt püspökökért kedden mondandó szentmisékre Szentistvánban lévő malmát adta azzal a kikötéssel, hogy annak jövedelméből 20 mérő lisztet a Szent Ágnes-oltár igazgatója kapjon. (VO 265. p.) 1485. aug. 5-én Polyáni János kanonok, oltárigazgató elcserélte előbb az oltár egyik alsóörsi szőlőjét egy csopaki szőlőre (VO 279. p.), majd 1486. febr. 15-én egy másik alsóörsi szőlőt egy újabb csopaki szőlőre. (VO 279–280. p.) 1494. aug. 4-én egy nemes, Kövesi Mihály adományából újabb szőlőhöz jutott Csopakon az oltár. (VO 298. p.) 1513. jan. 24-én az oltárigazgatóság legalább kétszobás házában („in domo rectoratus altaris Corporis Christi in capella Sancti Georgii ad latus ecclesie Wesprimiensis fundati in stuba maiori") állítottak ki közjegyzői okiratot. (VO 321. p.)
Egyéb: A Szent György-kápolnában álló oltár 1473. szept. 16-án búcsút nyert. (VOSuppl 431. p.)
Említi: MEZŐ, 2003. 207. p. (Krisztus Teste – a székesegyházbelit is ismeri.), 230. p. (Lőrinc), 160. p. (Januarius), 390. p. (Sebestyén)[102]

oltárigazgatók:

- Polyáni János kanonok 1480. márc. 21. (VO 321. p.); 1486. febr. 15. (VO 279. p.); 1494. aug. 4.(VO 298. p.); őrkanonok: 1498. júl. 7.(VO 304. p.)
- Szentgyörgyvári (Szentgyörgyi Vince) Mátyás kanonok[103] 1513. jan. 24. (VO 321. p.)

Az oltár nem azonos a székesegyházban álló Krisztus Teste és Mindenszentek-oltárral. A Szent György-kápolnában lévőnél minden esetben megjegyezték az oklevelekben, hogy az a kápolnában található, a Mindenszentek oltárral kapcsolatban pedig annak székesegyházbeli elhelyezkedését említették a források. Mindkét oltár alapítója ismert továbbá: a kápolnabélit Vetési Albert püspök alapította 1473-ban vagy nem sokkal korábban, a székesegyházbeli Krisztus Teste és Mindenszentek-oltár fundátora pedig Kornis Mihály segesdi főesperes volt.[104] Az oltárigazgatók személye is különböző: a kápolnabéli oltáré Polyáni János kanonok 1480 és 1498 között, míg a székesegyházié Gombai Gergely volt 1484-ben.[105]
Felmerült, hogy a 16. század középső harmadának időszakában a gyakori ostromok következtében a Szent György-kápolnát olyan súlyos károk érték, hogy felszerelését és oltárait a székesegyházban helyezték biztonságba. Ez a feltevés abból indul ki, hogy az 1556-ban készített javadalomjegyzék nem tesz említést a

[101] Vö. VO 256–257. p.
[102] A veszprémi pontifikálé kapcsán kiemelik, hogy Szent Lőrinc különösebb tiszteletének nincs helyben nyoma. SZIGETI, 1972. 7. p.
[103] Szentgyörgyvári Mátyásra ld.: Szk 374. p. A Szent Balázs-oltár igazgatója 1502-ben.
[104] Vetési-alapítására: VO 250–251., 256–258. p.; Korniséra: VO 272., 276. p.; VOSuppl 450. p.
[105] Polyánira: VO 303–305., 321. p.; Gombaira: VO 277–278. p.

kápolnának a székesegyháztól elkülönülten álló helyzetéről. Az itt található Szent György-, illetve a Krisztus Teste (és a mártírok) oltárai a felsorolásban a székesegyház többi oltárával vegyesen fordulnak elő: előbbi a püspöki adományozásúak között a szentélytérben (keleti részben), míg utóbbi a kanonokok kegyurasága alá tartozóan szűkebb helyének említése nélkül.
Ez a feltételezés azonban több ponton is vitatható. Az előbb láttuk ugyanis, hogy a Kornis Mihály alapította, a székesegyházban a kórus mellett, a stallumok közelében álló Krisztus Teste és Mindenszentek-oltár nem azonos a Vetési Albert püspök által a Szent György-kápolnában alapított Krisztus Teste és Szent Albert, Lőrinc stb. tiszteletére szentelt oltárral. Az 1556-os javadalomjegyzékben balszerencsénkre csupán az egy titulusú Krisztus Teste-*kápolna*, illetve a szentélybeli Szent György-oltár és a Mindenszentek oltára szerepel. A mártírok neveire szentelt oltár ebben az összeírásban nem található. Kézenfekvő magyarázat lenne a székesegyházba behozott egykori Szent György-kápolna oltárainak szentélyben történő elhelyezésére és püspöki adományozására, ha a mártírok oltártitulusa Mindenszentekre (altare omnium sanctorum), esetleg Elhunytak vagy Halottak (altare defunctorum) nevűre változott volna, azonban ez hagiográfiailag nem alátámasztható. (Ez esetben a kanonokok által adományozható, 1556-os Krisztus Teste-oltár megfeleltethető lenne a Kornis-féle kanonoki alapításnak.) Bár a javadalomjegyzéket Sopronban, négy évvel a vár oszmánok által történt bevétele után, készítették az életben maradt kanonokok, nincs okunk feltételezni, hogy ne emlékeznének pontosan a javadalommal is járó oltárok és igazgatóságuk titulusaira. Mindez azt jelenti, hogy az 1556-os javadalomjegyzék Mindenszentek-oltárának ez az egyetlen ismert említése, illetve a Szent György-kápolnában lévő Krisztus Teste és Mindenszentek-oltár a 16. század közepére megszűnt e néven létezni.

Kitekintés: a 18–19. századi székesegyház oltárai

Az 1723-ban felszentelt háromhajós, altemplomos, karzat- és kereszthá-szerű bővítmény nélkül, a szentélyhatár elrendezésének átalakításával újjáépített barokk székesegyházban középkori elődjéhez képest lényegesen kevesebb oltárt helyeztek el. A korábban különálló Szent György-kápolnát és a székesegyház többi kápolnáját nem építették újjá. A sekrestyék alsó szintje alkalmas lehetett ugyan kápolnának, a déliben azonban Padányi Biró Márton síremléke kapott helyet 1762-ben; az északi funkciója nem ismert. A többször átalakított barokk oltárok templombeli helyzete a fennmaradt fotóalbumnak köszönhetően 1907-es állapotukban ismert. Összesen nyolc oltár volt az ekkor lebontásra ítélt székesegyházban; érdekes ezek patrocíniumait és elhelyezkedését összevetni az előzményekkel. A főoltáron természetesen Szent Mihályt tisztelték. Az északi mellékszentélyben (B4 szelvény) Szent György, az északi mellékhajó falán Szent Imre (B3 sz.) és Nepomuki Szent János (B2 sz.) tiszteletére szentelt oltár állt.[106] A déli mellékszentélyben a Szent Kereszt (A4 sz.), a mellékhajó déli falán pedig Mária mennybemenetele (A3 sz.) és Szent Anna oltára (A2 sz.) helyezkedett el.[107] Az altemplom Szűz Mária titulusa nem változott.[108]

Ezek alapján a következő megállapítások tehetők. A főoltár és az altemplom patrocíniuma változatlan maradt a középkor után. Két új titulust

[106] Centenáriumi album, 2010. IV., VI. és V. tábla., átnézeti kép: XX. tábla.
[107] Centenáriumi album, 2010. II., III. és VII. tábla, átnézeti kép: XVIII. tábla.
[108] Centenáriumi album, 2010. XXIII. tábla.

találunk a barokk templomban: Nepomuki Szent Jánosnak 1729-ben történt szentté avatása folytán nyilvánvalóan nem lehetett középkori oltára, Szent Annát pedig az egyházmegye védőszentjeként Volkra Ottó püspök (1710–1720) idejétől tartják csupán számon.[109]

A Szent Imre és Mária Mennybemenetele oltárnak voltak középkori előzményei, ahogy a két mellékszentélyben vagy oldalkápolnában lévő oltároknak is. Ez utóbbiakat – Szent György és Szent Márton tiszteletére – Padányi Biró Márton püspök (1745–1762) emeltette 1754-ben. Utóbbit később Szent Kereszt titulusúra változtatták.[110] Az ismert megkötés – egy templomban egy szentnek csak egy oltára állhatott – azt is jelentette, hogy a 18. század közepén egyik, azonos titulusú középkori kápolna sem létezett már, ahogy ezt az építéstörténeti kutatások is megállapították. A Padányi-féle kápolnalapítások titulusaiban megegyeznek az egykori középkori kápolnákkal: a Szent György-kápolna az északi oldalon, míg a Szent Márton titulusú a déli oldalon állt. Csábító feltételezés tehát arra gondolni, hogy a 18. század közepén még tisztában lehettek a középkori kápolnák helyzetével és titulusával, és igyekeztek azokat az újak patrocíniumának kiválasztásánál követni.[111] Ezt a logikát követve pedig a középkori Szent Márton-kápolna helyzetét is szűkíthetjük (a déli oldalra, esetleg az a4-es szelvényre), amiből következhetne, hogy a Szent László-kápolna pedig az a3-as vagy az a2-es szelvényben lehetett.

Szent Imre oltára a középkorban az altemplomban volt, a barokk időszakban az északi mellékhajó középső részén kapott helyet. A Mária mennybemenetele oltár 1552 előtt a „Szent Ulrik oltár fölött" volt, amelyről tudható, hogy a szentélyben állt; újkori helye a déli mellékhajó középső harmadába került. E két oltártitulus a hagyományokon túl egyúttal illeszkedik a barokk ikonográfiai koncepcióba is. Ekkor ismét hangsúlyossá vált a püspökség rangját megalapozó szentistváni eredetre történő hivatkozás, aminek része volt a Szentkorona felajánlása Szűz Máriának, Szent Imre veszprémi fogadalma itt, Mária mennybemenetele stb.

A nyolc újkori oltár esetében tehát éppen ezek feléről, négyről állapítható meg, hogy templombeli helyük közel megegyezett középkori helyze-

---

[109] KÖRMENDY JÓZSEF: Gr. Volkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága. (1665–1720) Veszprém, 1995. (A veszprémi egyházmegye múltjából 16.) 61. p.

[110] ÁDÁM, 1912. II. 71. p.

[111] A történeti emlékezet azonban néha megbicsaklott. Az egykori püspöki palotához tartozó Gizella-kápolna eredeti titulusa már a 18. században sem volt ismert: „A kétszintes kápolna csodamód épen maradt a török kor folyamán. A XVIII. században a földszinti helyiséget a szomszédos ház pincéjeként használták, s számon tartották igen régi voltát. Hol Szt. György, hol Szt. Imre kápolnának nevezték (ezt vagy a fölötte lévőt) annak emlékeképpen, hogy tudták: Imre herceg Veszprémben, a Szt. György-kápolnában tett szüzességi fogadalmat. S mert a székesegyháztól északra fekvő Szent György-kápolna nyomtalanul elpusztult, a becses emlékekkel ezt az épületet azonosították." DÁVID FERENC: A Gizella-kápolna Veszprémben. (1766–1938) In: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Szerk.: Környei Attila – G. Szende Katalin. Sopron, 1996. (A Soproni Múzeum kiadványai, 2.) 219–224. p., 221. p. Hasonlóképpen írt korábban a középkori Veszprém monográfusa is. Vö.: GUTHEIL, 1977. 71. p.

tükkel. Kettő közülük, az altemplomi Szűz Mária, illetve a főoltáron Szent Mihály pozíciója megegyezett korábbi elhelyezkedésével, kettő pedig – Szent György és Márton azok közelébe került. Feltűnő, hogy a korábban kiemelt szerepű patrocíniumú Szent György- és Szent Kereszt-oltárok a barokk templomtérben is kiemelt helyre, a mellékszentélyekbe kerültek.

Zárszó

A fentiekben összegeztem a veszprémi Szent Mihály-székesegyház középkori oltárairól az írott források alapján tudhatókat. Megkíséreltem az oltárokat a bazilika alaprajzán lokalizálni, azonban látható, hogy továbbra is szerfelett bizonytalan néhányuk elhelyezkedése. A főszentély – emelt szentély és altemplom –, valamint a hosszház határa a 11. századi építéstől fogva a középkor folyamán végig a kereszttáz középvonalánál húzódott. Ezen a vonalon létesülhetett a Vetési püspök-féle szentélyrekesztő is. A C3 szelvény ezáltal megoszlik, ami szempontunkból azt jelenti, hogy a szentélyrekesztőhöz kapcsolódó, az 1556-os javadalomjegyzékben az oltárok keleti-nyugati pozíciójának határa is itt, és nem a C3-C4 szelvények vonalában keresendő. A főszentélyhez csatlakozó mai – barokk sekrestyék – szintén többszintes, gótikus előzményei eleinte nem nyíltak egybe az altemplom terével, sekrestye- és levéltár-funkciók mellett itt ugyancsak lehetőség nyílhatott oltárok, és ezzel párhuzamosan oltárigazgatóságok létesítésére.[112] Úgy tűnik továbbá, hogy a két mellékszentély alsó tere (A4 és B4) azonban kezdettől közlekedési célokat szolgált, kevéssé valószínű itt szentségimádásra alkalmas tér. Az egyes oltárok elhelyezkedésénél figyelembe kell venni, hogy a kereszttáz (3a – 3b szelvény) feltehetően karzattal rendelkezett, ahol oltárokat is elhelyezhettek. Falkutatás és régészeti feltárás alapján számolni kell továbbá mindkét mellékhajó két keleti szakasza előtt egy román korban épült és hamar elbontott melléktérrel (a2, b2 szelvény). Közülük az északi helyén épült fel később a Szentlélek-kápolna valamivel nagyobb alapterületen, és a nyugati torony északi falához csatlakozott. A déli mellékhajó első nyugati szakasza mellett egy további, 11. századi melléktér állt (a1 szelvény). Ezek újabb oltárok elhelyezésére nyújtottak lehetőséget, még akkor is, ha figyelembe vesszük azt, hogy ezeket az Árpád-kor vége előtt elbontották, és az Anjou-korban nem állt ezeken a helyeken építmény. A székesegyház középkori, nyugati építménye kevéssé ismert, de toronyaljban, karzaton itt sem zárható ki oltár elhelyezése. Feltételezéseinket további régészeti megfigyelések, szerencsés esetben feltárások és leletek pontosíthatják.

Az oltárigazgatók személyének meghatározása révén a középkori veszprémi egyházi társadalom alsó rétegének vizsgálatához olvashatók adalékok a szövegben, amelyet a későbbiekben vizsgálandó székesegyházi személyzet – alolvasó-, alkántor- és alőrkanonokok, valamint a karpapok, illetve a püspöki székvárosi plébániák plébánosainak sora – egészít majd ki.

[112] Vö. A 23. számú, Szűz Mária mennybemenetele-oltár elhelyezkedésére vonatkozó megjegyzéssel: „iuxta ac secus sacristiam inferiorem meridiem" – VO 322. p.

FÜGGELÉK

A középkori veszprémi Szent Mihály-székesegyház helyszínrajza.[113]

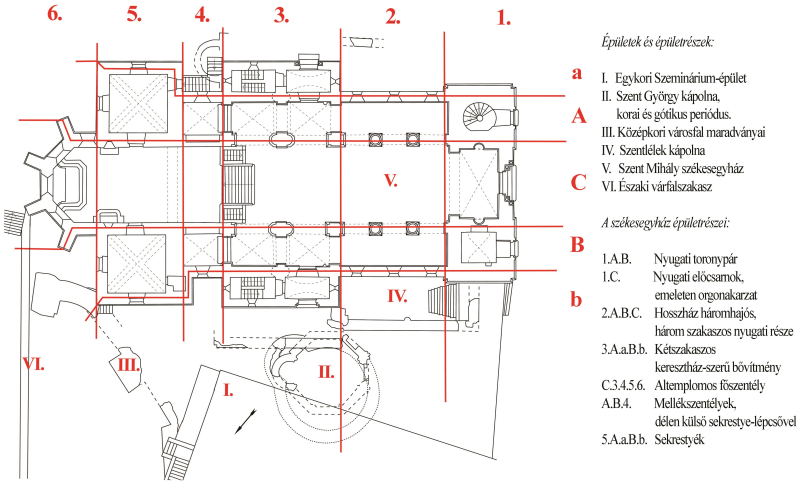

(Karlinszky Balázs)

[113] FÜLÖP–SIMON, 2011. 257. p. (19. ábra.)